

Літаратурная Беларусь

Выпуск №8 (120)
(жнівень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org

novychas.by

Змест

НАВІНЫ: асноўныя падзеі грамадска-літаратурнага жыцця Беларусі ..... с. 2

ЮБІЛЕЙ: Аляксей ЖУК пра Генадзя БУРАЎКІНА ..... с. 3

ФОРУМ: «Урокі Высоцкага» Міхася БУЛАВАЦКАГА ..... с. 4

ПАЭЗІЯ: новыя вершы Леаніда ДРАНЬКО-МАЙСЮКА ..... с. 5

ЧЫТАЛЬНЯ: апавяданне Стасі НАРКЕВІЧ «Развіталыны вясельны вальс» ..... с. 6–7

ПАЭЗІЯ: вершы Анатоля і Васіля ДЭБІШАЎ ..... с. 8

ЗАПІСЫ: старонкі львоўскага дыярыуша Сяргея ПАНІЗЬНІКА ..... с. 9

ПЕРАКЛАД: паэтычная нізка «Памаранчавая лямпа» Васыля КУЗАНА ..... с. 10

ТЭАТР: Валерына КУСТАВА пра пастаноўку «Дзвюх душаў» Максіма ГАРЭЦКАГА ..... с. 11

СВЕТ: цікавосткі і навіны літаратурнага замежжа ..... с. 12

Кодэкс аб культуры: «Твор, створаны на аснове творчай задумы»

Не падзяляю заклапочанасці маіх калегаў нядаўна падпісаным Кодэксам аб культуры. Бо тая заклапочанасць зыходзіць з вельмі ліслівага дапушчэння, што дзейнасць дзяржаўных органаў знаходзіцца ў нейкай залежнасці ад заканадаўства.

У той час, як Раману Жыгарава з Акуце адмовілі ў наданні статусу творчага работніка без усялякага Кодэкса проста таму, што не ведае нотаў. Дый пункт 1.15 падпісанага Кодэкса сведчыць, што «творчы работнік — грамадзянін, які займаецца творчай дзейнасцю, незалежна ад таго, з'яўляецца ён чальцом творчага саюза ці не», то бок пра ноты там ні слоўца.

Маё адчуванне такое: дзяржаўныя ўстановы выжываюць па-свойму, кіруючыся ў пакаранні грамадзян біхевіярызмам і лалянасцю, дэпутаты, якім трэба дэманстраваць нейкія вынікі сваіх чатырохгадых сідак (не народу, зразумела, дэманстраваць — прэзідэнту) — пішуць тэксты, якія ў выніку кампрамісаў з боку грамадства дагэтуль называюцца законамі. Я не юрыст і не магу ацаніць тых тэксты з пункту гледжання адпаведнасці міжнародным нормам. Але я пісьменнік, і таму пакідаю за сабой права ўспрымаць гэтыя тэксты па ўзроўні іх пісьменнасці і адпаведнасці здароваму сэнсу. Што, уласна, і раблю.

Пачынаючы рэцэнзію на Кодэкс аб культуры (КаК), я зазначу, што гэты дакумент — ці не найлепшая чытанка на сезон адпачынкаў. Ён дынамічны ў сваім памкненні ўскладніць жыццё як мага большай колькасці жыхароў краіны — ад музейшчыкаў да тых, хто заняты народнымі рамёствамі. Ён смешны, прычым смешны так, як бываюць смешныя commedia dell'arte — уласнай сур'езнасцю.

Тэкст нездарма называюць галоўным вынікам Года культуры. Ён мае памеры немалога рамана: 227 староначак старанна наклацана 15-м таймсам. Пасля зместу ідуць «Асноўныя тэрміны» — раздзел, быццам напісаны Павічам, які начытаўся Лёліка Ушкіна. Вось прыклад: «Арганізацыя культуры — юрыдычная асоба, якая ажыццяўляе ў якасці асноўнай дзейнасці культурную

дзейнасць». Тут нельга было сказаць па-людску: «якая ажыццяўляе культурную дзейнасць».

Ці вось яшчэ: «дзеячы культуры і мастацтва — работнікі культуры і творчыя работнікі, якія маюць ганаровыя званні Рэспублікі Беларусь у сферы культуры і (або) іншыя дзяржаўныя ўзнагароды Рэспублікі Беларусь за дасягненні ў сферы культуры». Без узнагарод ты не дзеяч культуры. Не чытайце мой тэкст, таварышы, яго напісаў не дзеяч культуры, далёкі ад ажыццяўлення ў якасці асноўнай дзейнасці культурнай дзейнасці (вось, я ўжо пачаў мысліць, як яны).

Пункт 1.11. «Мастацкая творчасць — стварэнне твораў мастацкай літаратуры і мастацтва, іх выкананняў і (або) іх выкананне». Супакойце мяне, калі ласка! Скажыце, што я чытаю праект, а не тое, што падпісаў прэзідэнт і што ўвоўдзіце ў нашыя жыцці законам, якому мне трэба будзе падпарадкавацца!

Пасля вось такой агульнай часткі пачынаюцца ўдакладненні: пералік наяўных норм (раздзел называецца, падрыхтуецца, «Заканадаўства аб культуры і яго дзеянне» — быццам гаворка ідзе пра фармакалогію), апісанне дзяржаўнай палітыкі, кантроль, фінансаванне — карацей, усё, што звычайна скарачаецца словамі «бла-бла-бла» і ў найлепшым выпадку трапляе ў прэамбулы сур'езных дакументаў. Дзівовы пачынаюцца з раздзела 2, які пералічвае суб'ектаў культурнай дзейнасці, і паглыбляюцца ў раздзеле «Культурная дзейнасць».

Ты ўчытваешся ў гэтыя каструбава-тыя спробы чынавенства вызначыць, што такое натхненне і творчы працэс, і пачынаеш разумець, што калектыўная свядомасць ананімнага масавага дзяржаўнага пісара нарэшце стварыла артэфакт, які кажа пра Беларусь больш, чым кіно, тэлевізар і сайты. Разумееш, там ёсць нават раздзел «Права грамадзян у сферы народных мастацкіх рамёстваў», і ён вялікі, і ён паву-

чальны, і ад яго патыхае такой анталагічнай зімой, што нічога, уласна, дадаваць не трэба.

Ці вось гэта: «Грамадзяне Рэспублікі Беларусь у сферы культуры маюць права на: годны ўзровень культурнага жыцця (!!!); удзел у культурным жыцці; эстэтычнае выхаванне (!!!);

Гэты дакумент — ці не найлепшая чытанка на сезон адпачынкаў. Ён дынамічны ў сваім памкненні ўскладніць жыццё як мага большай колькасці жыхароў краіны

атрыманне, захоўванне і распаўсюджванне поўнай, дакладнай і своечасовай інфармацыі аб культурным жыцці (ну крута ж!); свабоду творчай дзейнасці (...) абскарджанне дзеянняў арганізацый культуры і іх работнікаў, якія парушаюць правы грамадзян у сферы культуры», — і г.д., спіс бясконцы.

Праз нейкі час, праведзены сам-насам з гэтай бібліяй рэгуляванца, пачынаеш разумець прыроду беларускага заканадаўства, ягонаю прытоеную сутнасць. Вось у Сярэднявеччы людзі стваралі велізарныя кодэкс, у якіх імкнуліся пералічыць усе з'явы наваколля, бо ім падавалася, што так яны спасцігаюць і фіксуюць рэальнасць. Беларуская сістэма засвойвае рэальнасць шляхам яе нармвання, перакладу на тарбарскую мову сваіх «норм».

«Глава 22. Кінематаграфічная дзейнасць. Артыкул 204. Фільм. 1. Фільм — аўдыявізуальны твор, створаны на аснове творчай задумы, які складаецца з зафіксаваных на матэрыяльных і лічбавых носбітах і паслядоўна злучаных у тэматычнае цэлае выяваў (кадраў) з суправаджэннем або без суправаджэння іх гукам і прызначаны для ўспрымання з дапамогай адпаведных тэхнічных прылад».

Фільмы ўпарадкаваныя, можна весці наркамаўскі наратыўны АМАП некуды далей. Што цікава, маючы дакладнае апісанне «арганізацыі культурнага адпачынку (вольнага часу) насельніцтва (раздзел 26)», кодэкс не кажа нам нічога істотнага пра літаратуру. Вызначаючы, што такое «фільм» ці хто такія «клубныя работнікі» (учытайцеся ў гэта, супрацоўнікі берлінскага Tresor! «Клубныя работнікі — работнікі культуры, якія забяспечваюць арганізацыю клубам культурнага адпачынку (вольнага

часу) насельніцтва»), кодэкс не вызначае паняццяў «кніга», «верш» ці «раман». Узніклі траблы з фармулёўкамі? Не ўзнялася рука на тое, што было ад пачатку свету? Ці рыхтуецца асобны кодэкс аб літаратуры і літаратурах?

Дзяржаўныя медыі спрабуюць зрабіць выгляд, што «КаК» — пра захаванне спадчыны, пра архітэктуру і пра тое, што цяпер ва ўсіх музеях будзе як мінімум адна бюджэтная стаўка.

Свабодныя медыі крычаць пра артыкул 130, згодна з якім «культурная дзейнасць можа быць забароненая, абмежаваная або прыпыненая, калі пры яе ажыццяўленні распаўсюджваюцца паведамленні, што знеслаўляюць гонар і годнасць прэзідэнта, кіраўнікоў дзяржаўных органаў...». Яны не ведаюць, што пункт ускочыў у Кодэкс з шостага артыкула («Свабода творчай дзейнасці» Закона аб культуры, прынятага яшчэ ў 1991-м і дапоўненам выпадкаў Палатай. Параўнайце: «Умяшанне дзяржаўных органаў (арганізацый), іх службовых асоб, юрыдычных і фізічных асоб у працэс стварэння (...) твораў мастацкай літаратуры і мастацтва (...) не дапускаецца, за выключэннем выпадкаў, калі вынікі творчага працэсу: змяшчаюць і распаўсюджваюць паведамленні, што знеслаўляюць гонар і годнасць (...) кіраўнікоў дзяржаўных органаў».

І толькі я адзін, здаецца, зразумеў, што атрыманы дакумент — проста смешны тэкст для чытання на вакацыях. Напрыканцы сфармулюю асноўныя высновы з прачытанага ў спадзяванні, што гэта дапаможа дадаць плёну ў заканатворчы працэс:

1. Не ўсё тое добра, што напісана дзяржавай па-беларуску.
2. Апісваючы з'яву, вы не вымушаеце яе працаваць, як вам трэба.
3. Перапісваючы нормы са старых законаў, вы не ствараеце новага закона.
4. У камісію па дапрацоўцы да другога чытання трэба ўключыць літаратараў — яны хачаць прыбярць такія відавочныя памылкі, як працытаваны выраз «арганізацыю клубам культурнага адпачынку».
5. Да моманту дасканалага вывучэння дапасаванняў, выкарыстання дзееспрыметнікаў і дзееспрыслоўяў пастарайцеся і надалей трымацца як мага далей ад літаратуры.

Віктар Марціновіч, budzma.by

«Залатая горка» Ірыны Багдановіч

У выдавецтве «Кнігазбор» пабачыў свет новы выпуск Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» – зборнік «Залатая горка» (выбранае пэктэсы і літаратуразнаўцы Ірыны Багдановіч).

Укнігу ўвайшлі новыя вершы і пераклады з польскай мовы, але найбольшую частку займаюць літаратуразнаўчыя даследаванні, якія пераважна публікаваліся ў спецыялізаваных зборніках – матэрыялах канферэнцый, кангрэсаў, а таксама выходзілі ў перыядычным навуковым друку.

У акадэмічным свеце існуе традыцыя ганаравання заслужаных навукоўцаў да юбілеяў. У замежных бібліяграфіях можна знайсці нямаля кніг, якія выдаюцца да круглых датаў. Паплечнікі і вучні пішуць артыкулы ў ганаровы зборнік, а таксама дадаюць апісанне навуковай дзейнасці юбіляра ці юбіляркі, бібліяграфію навуковых прац заслужанага чалавека. На жаль, у Беларусі гэтая традыцыя не сталася цалкам натуральнай. Ледзь не адзінымі выключэннямі з правіла з’яўляюцца некалькі кніг выдавецтва «Лімарыус», дзе выйшлі зборнікі, прысьвечаныя Адаму Мальдзісу (адзінаму – прыжыццёва), Генадзію Кісьляву і Віталю Скалабану, з абавязковым дадаткам поўнай бібліяграфіі вучоных. З гэтай прычыны зборнікі тыя сталіся надзвычай каштоўнымі, бо бібліяграфіямі карыстаюцца цяпер шматлікія даследчыкі па гісторыі і гісторыі літаратуры XIX і XX стагоддзяў.

Ірына Багдановіч не стала чакаць, пакуль яе ўшануюць кнігай вучні, выдаўцы ці кіраўніцтва БДУ і Акадэміі

Навук, дзе яна працавала і працуе некалькі дзесяцігоддзяў, і сама спрашчала ім задачу: выдала падагульняльны за 2000-я гады зборнік, дзе сабрала сваю бібліяграфію, артыкулы за апошнія гады, змясціла ўласную аўтабіяграфію – якую напісала для выдавецтва «Мастацкая літаратура» і якая так і не выйшла ў свет, хоць і была замоўлена.

Артыкулы добра высвечваюць дыяпазон навуковых зацікаўленняў аўтара, тэмы, якія яна апрацоўвала ў апошнія гады. Зразумела, што ўкладальніца кнігі Казіміра Свяяка, Вінецука Адважнага для «Залатой серыі» «Беларускага кнігазбора» не магла абмінуць пытанняў, звязаных з іх творчымі метадамі. Ранейшыя актыўныя даследы і пошукі матэрыялаў па гісторыі беларускай літаратуры 1920-х гадоў таксама адлюстроўваюцца ў «Залатой горцы» некалькімі артыкуламі.

Дамінантай кнігі з’яўляецца тэма духоўных пошукаў: праз гэтую прызму разглядаецца, што зусім зразумела, творчасць пісьменнікаў, каталіцкіх святароў Казіміра Свяяка і Вінецука Адважнага. Але і пазна не пасрэдна каталіцкімі пісьменнікамі праблема духоўнасці аналізуецца праз, напрыклад, выяўленне хрысціянскіх вобразаў храма, Маці Божай, Вялікадня, іконы Маці Божай Вострабрамскай, Ефрасінні Полацкай у палітры беларускай літаратуры XIX-XX стагоддзяў.

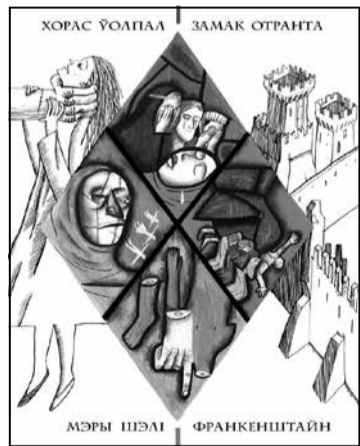
Кніга «Залатая горка» стане сапраўдным падарункам для тых, хто хоча спазнаць хрысціянскую аснову беларускай літаратуры мінулага стагоддзя, цікавіцца польскамоўнай літаратурай Беларусі, а таксама адлюстраваннем гістарычных вобразаў у айчынай паэзіі.

Ц. Ч.

Гатычныя раманы па-беларуску

У Бібліятэцы часопіса «ПрайдзіСвет» «PostScriptum» і Бібліятэцы Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» выйшла новая кніга, якая ўлучае два класічныя гатычныя творы: «Замак Отранта» Хораса Ёлпала (пераклала Ганна Янкута) і «Франкенштайн, ці Сучасны Праметэй» Мэры Шэлі (пераклала Марына Дзергачова).

Вокладку для кнігі намалявала мастачка Кацярына Дубовік, а прадмову напісала літаратуразнаўца, выкладчыца ангельскай і амерыканскай літаратуры Ганна Бутырчык. Гэта дзвяцятэ

папяровае выданне з серыі «PostScriptum».

«Замак Отранта» Хораса Ёлпала — гатычны аповесць, што заклала асновы жанру; «Франкенштайн, ці Сучасны Праметэй» Мэры Шэлі — адзін з найлепшых узораў готыкі і першы навукова-фантастычны раман. Гэтыя творы ўводзяць чытача ў свет загадкавага і дзівоснага, аднак у кожнага з двайх творцаў — свой арсенал сродкаў для стварэння вусцінай атмасферы.

Абодва творы друкуюцца па-беларуску ўпершыню.

Іван Пташнікаў: Трагічная мелодыя быцця

(У вянок памяці)

«Калі-небудзь хто-небудзь напіша пра тую пару, калі ў нашым сталічным універсітэце на адным курсе ці на паралельным (філолагі — журналісты) вучыліся Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Васіль Зуёнак, Юрась Свірка, Сымон Блатун, Тацяна Арлова, Мікола Гіль. Акрамя Барадуліна, астатнія тут — мае аднакурснікі-журналісты», — Стральцоў у сваім ужо класічным тэксце амаль не згадвае празаікаў... Сёння можна з пэўнасцю казаць, што ён паставіў свае фішкі на правільны нумар. Але пяцьдзесят гадоў таму ўсе яны ішлі ва-банк і ніхто не ведаў, як павернецца гульня. Найбольш мяне тут цікавяць трое — Адамчык, Пташнікаў і Стральцоў. Гэтыя хлопцы амаль адначасова закінулі ў нашу прозу такія апавяданні, без якіх і праз сотню гадоў цяжка будзе ўявіць класічныя жанравыя анталогіі.

Гэта быў 1957 год. Адамчыку 24-ы, Пташнікаву — 25, Стральцову наогул дваццаць. З інтэрвалам у месяц усе трое ўпершыню прадзіраюцца ў літаратурны друк. Як ні дзіўна, толькі «зьялены» Стральцоў адразу намацавае сваю магістральную лінію «адвечнага вяртання» — ягоны кароткі лірычны аповед «Дома» абсалютна ў рэчышчы і далейшага «Сена на асфальце», і канчатковага «Смалення вепрука». Адамчык пачынае з «Свайго чалавека», апавядання, дзе галоўны герой — стары дзядзька Язэп, які ўвесь у заходнебеларускім, прыватна-ўласніцкім мінулым. Ідэя пакуль застаецца ў «трэндах» савецкай літаратуры: перамена старога мыслення на карысць новага — калгаснай вёскай.

Дваццаціп’яцігадовы Пташнікаў пачынае з вялізнай аповесці.

Па сутнасці, як на сённяшняе вока, дэбютны «Чачык» — гэта невялікі раман. Ён друкуецца ў трох нумарах тоўстага часопіса «Польмя», адразу заўважаецца крытыкай, дзякуючы гэтай твору аўтара яшчэ нават без кнігі (нячастая з’ява) прымаюць у Саюз пісьменнікаў БССР — Янка Брыль, Іван Грамовіч і Іван Навуменка ў рэкамендацыях, не згаворваючыся, робяць акцэнт на аповесці.

Але й дарэчы будзе сказаць: пасля выхаду першай кнігі Пташнікава «Зерне падае не на камень» (тоўстая кніга прозы, у цвёрдай вокладцы — аўтару 26 гадоў) становіцца відавочна, што ўнутры аўтара ідуць не

абы-якія дыялектычныя працэсы. Дзве цытаты: «Ніколі яшчэ ні на праўленні, ні на сходзе не выклікала такіх гарачых спрэчак простае пытанне парадку дня: утрыманне жывёлы ў зімовы перыяд. Магчыма, першаму пытанню надавала вагу другое — радыёфікацыя калгасу, але над гэтым ніхто не задумваўся: для калгаснікаў сёння ўсё было галоўным. Блакнот старшыні ледзь умяшчаў заўвагі, якія ўвайшлі ў рашэнне адкрытага партыйнага сходу» («Чачык»).

«Доўга гляджу на раку. Цёмная ля маіх ног і нейкая бурая ўдалечыні, яна нават вечарам зрэдку ад нечага заблішчыць, бы хтосьці празрысты перавернецца ў ёй, зашуміць, забулькоча. Яна жыве... Але больш не магу глядзець на яе. Мне ўспамінаецца тая дарога пасля праліўнага дажджу... Дарога... Размытая ў калдобінах... Не кравайся ты, зборышча маіх думак. Не руш мяне: мне балюча» («Бяроза маўчала»).

Першая кніга Пташнікава нібыт лямалася на дзве часткі: калгасныя аповесці і маладнякоўска-ўзвышэнскія апавяданні, з прысмакам прачытаных кніг Зарэцкага, Чорнага, Бядулі — магчыма, і Максіма Гарэцкага, калі студэнт пазнесталінскага ўніверсітэта недзе ўдалося дастаць кніжку. Наогул, калі пракладаць масток ад 1920-х у 1950-я, то менавіта Пташнікаў бачыцца наступнікам, можа, нават недзе пераймальнікам традыцыі. Ягонае ўслухованне ў прыроду ў апавяданнях з першай кніжкі было амаль што самамэтай, вучнёўствам — пазней, у 1980-я, як распавядаў мне нядаўна празаік Анатоль Казлоў, Пташнікаў раіў «неафітам», якія неслі ў «Польмя» свае першыя творы, пачынаць з апісальнай тэхнікі: сядачь у лесе ці ў лузе ці папросту на траву ля дома і апісваць тое, што бачыш — як мага больш падрабязна й дакладна фіксаваць найменшыя зрухі быцця. З пэўнымі засцярогамі, канечне, але можна гаварыць, што падобнай тэхнікай карыстаўся і сам Пташнікаў, калі пачынаў. І гэтак «спыненне», запаволенне відавочна было патрэбным яму, каб адкаснуцца ад калгаснай тэматыкі Чачыка. Вядома, і ў Чачыку (як і ў «Свайм чалавеку» Адамчыка) была закладзеная нязгода — на першы план высоўваўся адмоўны тып. І тут, зразумела, таксама была адсылка да 1920-х, да чорнаўскага Лявона Бушмара. Але тэматычны слой відавочна не задавальняў Пташнікава, і таму ён пайшоў у глыб, «за рубяж чалавечага слова», сканцэнтраваны на апавяданнях-медытацыях.

Далей кола пракруцілася яшчэ раз, па той самай амплітудзе: выйшаў раман «Чакай у далёкіх Грынях», які быў абстраляны крытыкай і пазней уважаўся аўтарам за творчую паразу. Толькі скончылася публікацыя, а 6 студзеня 1961-га ў «ЛіМе», у артыкуле «Навошта засмечваць мову?», ужо дзеліцца ўражанымі студэнтка філалагічнага

факультэта Мінскага педінстытута імя М. Горкага Вера Дыдышка. Праз два тыдні пасля Веры Дыдышка ў тым самым студзеньскім «ЛіМе» з’яўляецца вялізны артыкул схаванага за непразрыстым псеўданімам В. Крыштала «Пошукі ці літаратурная бравада?», адмыслова прысьвечаны «скрыўленню лініі» ў пташнікаўскім рамане.

Пасля публікацыі «Грыняў...» і моцнай крытыкі Пташнікаў змаўкае на паўтара гады. Нядаўна, размаўляючы ў «нацыяналцы» з Анатолем Сідарэвічам (ён якраз з таго пакалення — Алесь Жука, Алесь Разанав, Яўгені Янішчыц — якое вельмі пільна сачыла за літаратурнай перыядыкай 1960-х), спытаў наўпрост: «Калі пра Пташнікава загаварылі ўсе?». Анатоль Міхайлавіч адказаў з бібліяграфічнай дакладнасцю: «Тры апавяданні 1962 года: «Алёшка», «Бежанка», «Алені». Амаль паўстагоддзя менавіта з іх пачынаюцца ўсе зборнікі пташнікаўскага выбранага».

Да з’яўлення гэтых тэкстаў Пташнікаў ішоў нібыта дзвюма сцяжынамі адначасова: рамантычна-імпрэсіянісцкай у аповедах і побытава-(са)рэалістычнай у буйным фармаце.

Ад 1962 года пачынаецца Пташнікаў-трагік. Менавіта такім ён уваходзіць у хрэстаматыі й падручнікі. Калі чытаеш яго класічныя рэчы, паміж творами не пракладаеш мяжы, цяжка сказаць, як адыбаецца «эвалюцыя», там быццам бы працягнутая суровая нітка, адзіная аўтарская інтанацыя (ці, можа, музыка?), дзякуючы якой ён і пазнавальны.

Мабыць, у наяўнасці гэтай музыкі, класічнай трагічнай мелодыі, і ёсць адзнака пташнікаўскай учэпістасці: музыка вабіць і вабіць, і чакаеш увесь час нейкай яміны, асэнсаванага фатальнага выбару. Канечне, збольшага ўсё вядзецца вакол вайны. Пташнікаў не жаха, што ў вайне «трагічнае схаванае характэрна», як пісаў Уладзімір Жылка: гэта было б толькі эстэтыкай, толькі балетным піруэтам, а каму ж як не яму было ведаць, што ў трагедыі няма нічога прыгожага, і рэальнасць, з вясёлай, чыстай і радаснай, можа ў адно імгненне ператварыцца ў сваю супрацьлегласць.

...Хоць падчас развітання з пісьменнікам я гаварыў ціха, але як быццам у мікрафон з эфектам рэверберацыі разнісіліся мае словы ў вялізнай і амаль пустой рэтуальнай залі мінскага крэматорыя 30 ліпеня 2016 года. Я ўспамінаў, як гэта здорава было ўсведамляць, што вось недзе ў адным з табой горадзе жыве Іван Мікалаевіч Пташнікаў... Ды і ўсёй нашай літаратуры гэтакі ўсведамленне давала вартасці й паўнаты. Што ён надрукаваў «Ненапісаную аповесць» і на пятнаццаць гадоў знік з усіх радараў і даляглядаў, і ніхто не ведаў, які чым ён жыве. Што пра яго варта пісаць.

І пра яго сапраўды варта пісаць.

Ціхан Чарнякевіч

Юнацтва сінія арэлі

Да 80-годдзя Генадзя Бураўкіна

Алесь Жук

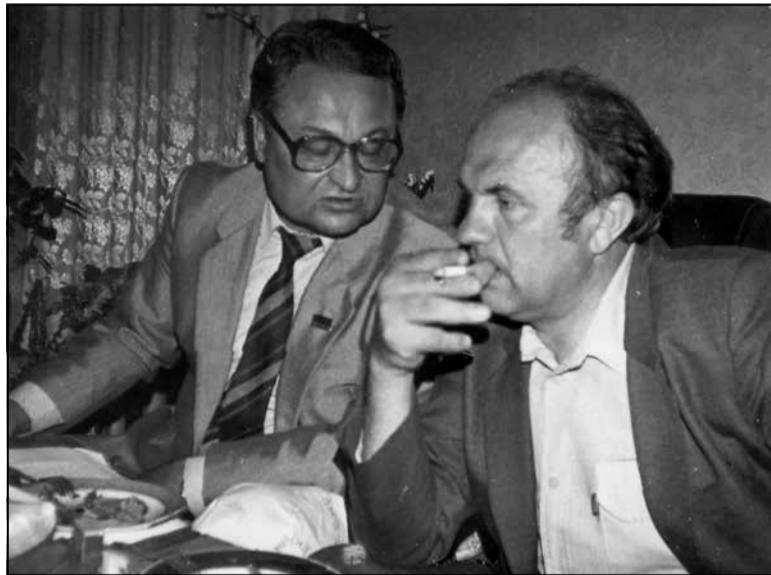
З Генадзем Бураўкіным нас звяла «Маладосць». Тая самая «Маладосць», у якую я яшчэ студэнтам насіў свае першыя апазданні Міхасю Стральцову.

Вядома ж, паэта Бураўкіна я ведаў, ведаць і знаёмы быў з ім яшчэ ў гады студэнцтва. Мы, маладыя, дапіналі не толькі на паседжанні ўніверсітэцкага літаб'яднання, але і ў «Чырвоную змену», і на некаторыя сходы Саюза пісьменнікаў яшчэ ў стары будынак на вуліцы Энгельса. З захапленнем чыталі вершы старэйшых паэтаў, ахрышчаных потым крытыкай філалагічным пакаленнем. Гэта і Генадзь Бураўкін, і Рыгор Барадулін, і Анатоль Вярцінскі, і Васіль Зуёнак, і Міхась Стральцоў, і Кастусь Цвірка, і Юрась Свірка, і Янка Сіпакоў, і Уладзімір Паўлаў, і Сымон Блатун, і многія-многія іншыя, пералічыць усіх я цяпер не змагу. Іхняя паэзія імпанавала нам, пачаткоўцам. Ды і час быў узвёўны, паэтычны — 60-я гады. Ну як маглі не падабацца маладому камсамольскія звонкія вершы Бураўкіна і маладая лірыка пачуццяў? Так мною тады ўспрымаўся паэт Бураўкін. Але ж Бураўкін быў не толькі паэт, але і ўласны карэспандэнт газеты «Правда» па Беларусі. Пасада вымагала быць у касцюме, пры гальштуку, а па ўсіх маіх колішніх вясковых мерках гэта быў ужо бясспрэчна і начальнік.

Але як незаўважна хутка час многае мяняе ў жыцці! У 1977 годзе я апыніўся ў адным кабінце з Генадзем Мікалаевічам, які ў той час быў ужо галоўным рэдактарам часопіса «Маладосць», як яго намеснік. Пад вокнамі прасторнага рэдактарскага кабінета вяснона раскашавала памятная мне са студэнцтва яблыня.

Калі прыходзіў на працу, Генадзь Мікалаевіч не вассядаў на крэсла, а адразу ж ішоў па рэдакцыйных пакоях. Уваходзячы ў пакой, абавязкова ўключыў святло, бо рэдакцыя месцілася на цэневым баку будынка, і тым самым быццам прыводзіў у рух рэдакцыйны механізм. У аддзелах вырашаліся і бягучыя рабочыя пытанні. Магчыма таму і рэдакцыйныя планёркі былі кароткімі і дзелавымі, не наладжваліся доўгія і часам нудныя разборкі аддрукаваных нумароў, як гэта было прынята ў тыя часы ў рэдакцыях.

Ён не любіў лішняе сядні на сваім рэдактарскім крэсле. Затое калі часам у канцы рабочага дня ў суседнім пакоі хлопцы даставалі шахматы, ён абавязкова быў там. Паўдзельнічаў у шахматных баталіях прыходзіў з «Бярозкі» Васіль Зуёнак, да супрацоўнікаў далучаліся і аўтары. Галоўны рэдактар увязваўся ў шахматныя баталіі. А баталіі былі азартныя, гарачыя. Пакуль

Генадзь Бураўкін і Алесь Жук — начны неспакой...

хто-небудзь з удзельнікаў не спахоплываўся, што ўжо даўно пара ісці дадому.

Генадзь Мікалаевіч сябраваў з камсамольскімі сакратарамі, з якіх потым выйшлі і міністры, і вядомыя дзяржаўныя кіраўнікі. Ён прымаў дзейсны і актыўны ўдзел у камсамольскім жыцці. У выніку камсамол стаў ініцыятарам правядзення першага семінара творчай моладзі на Нарачы, потым і другога на Свіцязі. На гэтыя семінары запрашаліся і пісьменнікі, і музыкі, і акцёры, і мастакі, і кінарэжысёры... Многія з іх сталі шырока вядомымі, заслужанымі, народнымі. Па ініцыятыве Генадзя Мікалаевіча пачаў праводзіцца творчы конкурс «Дружба» аналагічных «Маладосці» выданняў разам з Прыбалтыйскімі часопісамі. Бураўкін дамогся каларовых уклеек у часопіс «Маладосць», каб знаёміць чытачоў з творчасцю беларускіх мастакоў, якія на той час не мелі свайго выдання. Таму і тыраж часопіса «Маладосць» дасягаў дваццаці тысяч экзэмпляраў.

Працавалі мы з Генадзем Мікалаевічам разам нядоўга. Набрала моц тэлебачанне, і Беларусі было патрэбна сваё, беларускае тэлебачанне. Выбар Пятром Міронавічам Машэравым быў зроблены дакладны

— Бураўкін. Ствараць новае заўсёды цяжка. Цяжка давялося і Генадзю Мікалаевічу. Я гэта ведаю, таму што і сам пасля яго прызначэння на новую пасаду дзесьці праз паўгода аказаўся на рабоце ў ЦК КПБ і шмат чаго давялося ведаць і бачыць.

Стварэнне свайго нацыянальнага тэлебачання для некаторых здавалася святатацтвам. Ды і слова «нацыянальнае» ў той час не ўжывалася — гаварылі: сваё, беларускае. Дайшло да таго, што пытанне было вынесена на пасяджэнне Бюро ЦК КПБ, на якое Бураўкіна не запрасілі. Яго прапаноўвалася вызваліць ад пасады і выключыць з партыі. Але «распраўшчыкаў» аступілі першы сакратар ЦК КПБ Ц. Я. Кісялёў. Генадзь Мікалаевіч застаўся на пасадзе, запушчаная ім праграма засталася ў эфіры, застаўся і не са скалечаным лёсам чудаўны паэт Бураўкін, які пазней разам з Васілём Раінчыкам напіша для беларускага тэлебачання «Калыханку», пад якую засынае ўжо не адно пакаленне беларускіх дзетак.

Генадзю Мікалаевічу ўдалося адстаяць беларускае тэлебачанне і займець адданага сябра і паплечніка Валянціна Блакіта, які на той час, пасля працы ў Гродненскім абкаме, узначаліў сектар тэлебачання і радыё

ЦК КПБ, бо станаўленне такой складанай арганізацыі патрабавала не аднаго года працы, якая працягвалася да 1990 года, пакуль Генадзь Мікалаевіч не быў прызначаны пастаянным прадстаўніком Беларускай ССР пры ААН.

Яшчэ ў час працы ў «Маладосці» мы з Генадзем Мікалаевічам зрэдку выязджалі ў грыбы. І заўсёды з намі быў то хтосьці са спевакоў з опернага тэатра, то мастак, то акцёр... У яго было шмат знаёмых з творчай інтэлігенцыі, тыя знаёмствы былі нечаканымі і прыемнымі мне, абмежаванаму рэдакцыйнымі знаёмствамі.

Так, як «Маладосць» звяла нас з Бураўкіным, гэтак на доўгія гады зблізіў і лес. Хоць і не адпускала служба, усё ж у выхадныя ў грыбную пару мы маглі дазволіць сабе паездку ў лес. Паступова склаўся і амаль пастаянны «экіпаж»: Генадзь Мікалаевіч, Валянцін Блакіт, Сяргей Законнікаў і я.

Генадзь Мікалаевіч не быў зацятым грыбніком, хаця без грыбоў мы ніколі не вярталіся. Ён любіў пабыць у лесе. Зводдаль я назіраў часам, што ён не так грыбы вызірае, а проста любуецца лесам. Я ведаю, што лес мае сваю, уласціваю толькі яму магію. І яна вабіла яго. Валянцін Блакіт і Сяргей Законнікаў былі нястомныя паляўнічыя на баравікоў. А мне хацелася выгледзець лесавога звярка, што ў лесе не так і проста.

Спачатку нашым любімым месцам быў лес ля Белага Бору ў Валожынскім раёне. Пасля таго, як яго пасыпала чарнобыльскім попелам, мы ездзілі за

**Генадзь Бураўкін
пражыў сапраўднае
вялікае жыццё
і як чалавек,
і як паэт,
і як адданы сын
сваёй Беларусі**

Магільнае, у лес, які пачынаўся за вёсачкай Язвін. Нахадзіўшыся ўдасцаль, перад выездам дадому спыняліся на ўскрайку сасновага бору, які рос на пагорку, ля сснутых з поля валуноў. Адсюль была відаць вёсачка, поле, якое паўкругам аддзяляла яе ад лесу. Калі на гэтым полі пад восенскім сонцам зелянела рунь, прыгажосць была неімаверная. Мы пяклі на ражэнчыках сала і любілі паслухаць расказы Генадзя Мікалаевіча. Расказчык ён быў чудаўны, а жыццё падаравала яму шмат сяброў, знаёмых і проста сустрэч з цікавымі людзьмі. Мне хочацца верыць, што ён пакінуў пасля сябе запісаным тое, што ведаў.

На жаль, тыя нашы лесавыя выездкі скончыліся, калі не стала Валянціна Блакіта. Ды і многага не стала ў жыцці, што збірала нас разам: не стала Дома літаратара, які быў культурным асяродкам горада, а потым і рэдакцыі перасталі быць своеасаблівымі літаратурнымі клубамі...

Цяпер, калі перачытваў Генадзя Бураўкіна і ўгледзеў яго прысвечаныя любімай жонцы Юлі радкі: «Юнацтва сінія арэлі // Ляццэ між небам і зямлёй», яны з той жа пранізлівасцю, як і паўвека назад, працялі мяне. Не, гэта не сказана, гэта не напісана — гэта выдыхнута душой паэта ў вечнасць, і яно застаецца назаўжды ў зямным эфіры.

Наўдзячна справа — тлумачыць творчасць пісьменніка, тым больш паэта. Паэзію трэба чытаць і мець на яе слых і душу. Пра творчасць Генадзя Бураўкіна напісана многа. І пра надзённасць, і пра сацыяльную, нават палітычную вастрыню, і, вядома ж, пра яго чудаўную лірыку. Што зроблена — тое зроблена, каму спатрэбіцца — прыгодзіцца. У добрага гаспадара павінна быць усё. З-за гэтага багацця, мабыць, пішучымі не заўважалася, як ён умеў тонка пісаць прыроду, менавіта пісаць прыроду, а не пра прыроду.

...Мне помніцца да драбніц ласкавы раннявосенскі адвечорак. Мы сядзелі з Генадзем Мікалаевічам у бальнічным дворыку. Тады добра скончыліся ўсе яго абследаванні, і ён быў у добрым настроі. Гаварылі пра ўсё, радыя, што можам вольна проста так сядзець і гаварыць. Згадаўшы ягоную апошнюю падборку вершаў, я спытаўся: «Не заўважаеш сам, стары рэдактар, што за радкамі пакрысе, але праступае самота?» Генадзь усмешліва зірнуў на мяне і адказаў сур'ёзна, па-мужчынску: «А што зробіш, Алесь, да таго ідзём...»

Генадзь Бураўкін пражыў сапраўднае вялікае жыццё і як чалавек, і як паэт, і як адданы сын сваёй Беларусі. Хварэў і паміраў ён цяжка, змагаўся да апошняга дыхання — і адыйшоў, не страціўшы сваёй чалавечай годнасці ні перад людзьмі, ні перад Госпадам.

Грыбны трыялог — Генадзь Бураўкін, Алесь Жук і Валянцін Болтан. Фота з архіва аўтара

Песні і вершы Уладзіміра Высоцкага — гэта маленькія кінафільмы з драматычнымі гісторыямі, з сутыкненнямі чалавечых лёсаў, з нечаканымі паваротамі сюжэтаў і непрадказальнымі фіналамі.

У гэтых творах — жыццё як яно ёсць, якое здзіўляе, ураджае, палочае і... павучае. Так, Высоцкі сваім вострым адчуваннем нібыта будзённых з'яваў дапамагае асэнсаваць жыццё, глыбей усвядоміць калізіі стасункаў паміж людзьмі. У яго творах — школа жыцця. Хаця ад апошняга выказвання сам Уладзімір паморшчыўся б, бо гучыць некалькі ўзнёсла. Тым не менш, паспрабуем прайсці некалькі яго ўрокаў...

«Я зноў яго вазьму»

Мне шматкроць даводзілася чуць размовы пра гэты твор У. Высоцкага. Я спрабую сабраць усе такія размовы ў адну. Магчыма, які настаўнік скарыстае яе на адпаведным уроку літаратуры, прысвечаным У. Высоцкаму. Як выяўляецца, не кожны здольны ўбачыць тое, што схавана за радкамі паэта. І гаворка тут не толькі пра маладых людзей.

Але спачатку паслухаем яго «Дарожную гісторыю»:

*Я ціха жыў, не дзьмуў у вус,
Свабодны ад дурных спакус,
З людзьмі ў ладах — не пагарджаў*

*Хрыбет не гнуў — прамым хадзіў,
І ўбок ніколі не зблудзіў,
І галаве сваёй рукамі памагаў...
Ды быў данос, а там турма —
Кругом пяцьсот і нас няма...*

*Быў кабінет з таблічкай «Время уважай!»
Не прыкажеш там спагад,
Там штэмпель ставіць наўздагад,
Нібы ў капэрге пасылаюць за Мажай.
Тады — залік, пасля — дамоў,
За спінай — сем ліхх гадоў —
Вісяць яны на мне — ні кінуць, ні прадаць.
Ды на таго лёс скіраваў,
Хто ўсіх увішна вербаваў,
І за Урал машины стаў пераганяць.*

*Дарога, а ў дарозе — МАЗ,
Які па макаўку заграз.
Ў кабінэ змрок, напарнік доўгі час маўчыць.
Хаця б крычаў, — кіплю я злом.
Завеза бесціца за шклом,
А ён зубамі «Танец з шаблямі» брынчыць.
Маршрут даўно нам давялі —
І МАЗ даставіць мы маглі.
Што наша справа — сеў,*

*паехаў — дзень ці ноч!
Ну трэба ж так — пад Новы год —
Туды пяцьсот, назад пяцьсот.
Сігналіш марна — тут живога не чутно!
«Глушы матор, — азвайся ён, —
Тут МАЗу нашаму гамон!»
Маўляў, глядзі, тут больш няма чаго чакаць.
Кругом пяцьсот па даўгаце,
Да ночы цалкам замяце,
Так зараўняе, што не трэба і хаваць!..
Я гавару яму: «Не плач!»
А ён глядзіць, нібы крумкач
З шалёным тварам, і ў руцэ трымае прут.
А што яму — ён тут як звер,
І хто каго перажыве,*

*Той і дакажа, хто быў правы, як прыпруць!
Ён быў за брата мне радней,
Ён у мяне з далоні еў.
А тут як глянэ ў вочы — быццам шкрабане.
А што яму! Пасля, псямаць,
Хто там захоча разабраць,
Што ён забыў, хто я яму і хто ён мне!
І ён пайшоў кудысьці ўбок.
Я адпусціў, а сам прылёт.
Мне сніўся сон пра наш «вясёлы» наварот:
Нібыта зноў кругом пяцьсот,
Шукаю выхад я з варот,
Яго няма, а толькі маеца ўваход.*

*...Канец такі: прыйшоў цягач,
І там быў трос, і быў урач,
Патрапіў МАЗ, куды прызначана яму.
І ён прыйшоў — дрыжыць увесь...*

**“
На вайне
героямі часцей
станавіліся тыя,
ад каго нікага
гераізма
не чакалі,
што вельмі
выразна паказана
ў творчасці
Васіля Быкава**

Урокі Высоцкага

*І там — ізноў далёкі рэйс —
Я зла не помню, я з сабой яго вазьму!..*

— Як вы разумееце апошні радок «Я зла не помню, я з сабой яго вазьму»?

— Ну гэта ж хрысціянская норма: палюбі ворага свайго...

— Сумнеўна неяк. Па-першае, герой твора нідзе не пазначаны як прыхільны да Бога. Па-другое, якая шчырая хрысціянская вера прымусіць чалавека перажыць такое паўторна. Дый увогуле гаворка пра Савецкі Саюз, у якім рэлігія, гэты «опіум для народа», была ў загоне.

— Але ж і ў Савецкім Саюзе шмат хто верыў у Бога. І ў цэрквы хадзілі, і дзяцей хрысцілі, нават камуністы ўголас казалі пра «опіум», а таемна хрысцілі дзяцей.

— Так. Але тут вось яшчэ: чалавек, які перажыў жорсткую несправядлівасць, у выніку чаго патрапіў на сем гадоў у турму, наўрад ці прыслушаецца да парады «палюбі ворага». Прычыну яго «зла не помню» трэба шукаць у іншым.

— У чым жа?
— Варта перачытаць папярэднія радкі: «...прыйшоў цягач, і там быў трос, і быў урач...» Як гэта: цягачы з урачамі ў завеі так і ходзяць па заснежаным полі, шукаючы, каго б уратаваць?

— Ну а што? МАЗ не дайшоў, куды прызначана, — вось і паслалі цягач шукаць яго.
— Гэта можна было б прыняць як прывамоцную гіпотэзу, калі б МАЗу да мэты заставалася кіламетраў дваццаць-трыццаць. Але ж там «кругом пяцьсот»... Цягач, адпраўлены ў завію за пяцьсот кіламетраў, — гэта ўжо нейкая дзіўная фантазія!

— А вы думаеце, што гэта напарнік знайшоў і прывёў цягач?
— Менавіта так і думаю. Іншыя варыянты мы разгледзелі, і яны ці вельмі сумнеўныя, ці фантастычныя.

— Тады чаму «ён прыйшоў»? Чаму ён не прыехаў з цягачом?

— Тут можна паразважаць. У кабінэ цягача мог змясціцца толькі адзін чалавек, апроч вадзіцеля. Там ехаў урач. А напарнік, магчыма, ехаў на падножжы цягача ці неяк інакш, але не ў кабінэ, з чаго і «дрыжыць увесь». Пад'язджаючы,

ён саскочыў з падножкі і падышоў да МАЗа. Вадзіцель жа не бачыў, як ён там — ішоў ці ехаў.

— А навошта яму, напарніку, гэта, калі ён ужо і МАЗу гамон спрачыў, і вадзіцеля быў гатовы забіць?

— Забіваць яму нікага сэнсу не было. Хутчэй сам вадзіцель у злых вачах напарніка ўбачыў нешта небяспечнае і прут у руцэ ўспрыняў як пагрозу. Пабыўшы ў турме ці ў лагерах, так і прывычаішся ўспрымаць паводзіны тых, хто вакол цябе, бо свядомасць знявечаная турэмным жыццём. Але ў напарніка такія намеры наўрад ці былі. Варта ўсё ж паспрабаваць зразумець, аб чым яны спрачаліся.

— Ну як?! Напарнік хацеў уратавацца, і яму пляваць было на МАЗ.

— Дык жа нармальна з'ява. Любы чалавек хоча жыць і не хацеў бы замерзнуць у застылым МАЗе.

— А хіба ў полі, дзе «кругом пяцьсот», не замерзнеш?

— Калі сядзець на месцы, тады дакладна замерзнеш. А калі пойдзеш нечага ці некага шукаць, то, магчыма, і знойдзеш. Нездарма ж кажуць: хто шукае, той знаходзіць.

— Чаму ж так не думаў вадзіцель?

— Вось гэта цікавае пытанне. Магчыма, ён таксама разумець, што пайшоўшы ў поле, можа ўратавацца. Але ў яго адказнасці была машына, якую ён павінен быў даставіць у пэўнае месца. Страціўшы машыну, не выканаўшы задання, ён трапіў бы пад суд. І паколькі ўжо адбыў тэрмін, то пакаранне, як рэцыдывісту, было б жорсткае. Вось сітуацыя: варыянт загінуць разам з машынай яму здаваўся менш страшным, чым трапіць у лагер паўторна.

— Але ж ён ратаваў сваё жыццё — суд, магчыма, улічыў бы такія абставіны.

— Магчыма, улічыў бы, але хутчэй за ўсё — не. У той краіне жыццё чалавека мала цанілася. Ты павінен загінуць, але тэхніку зберачы. У Высоцкага гэта выразна паказана. Да таго ж, варта перачытаць пачатак: «Я ціха жыў... з людзьмі ў ладах, не пагарджаў і не ілгаў...» Аднаго паклёпніцкага даноса хапіла, каб чалавека кінуць на сем гадоў за краты. «Там штэмпель ставіць наўздагад». Вось такі кошт жыцця.

— Павінен загінуць — гэта калі вайна. Па законах ваеннага часу тут нейкая жорсткая логіка ёсць.

— А Савецкі Саюз і існаваў па законах ваеннага часу. Там заўсёды былі бітвы — бітва за ўрадавай, бітва за выкананне плана, бітва за цаліну, бітва за Беламор-канал. Перамогі ў тых бітвах часта дасягаліся за кошт чалавечых лёсаў і жыццяў. І людзі да гэтага пачыналі прывычаівацца. Вадзіцель МАЗа быў з тых, каго прывучылі да такога парадку.

— Ну і сказаў бы: я не пайду, а ты — як хочаш. Чаго спрачацца?

— Як вынікае з тэкста, ён там быў старшым і таму адказваў не толькі за машыну, але і за напарніка. Калі б напарнік замёрз, яго б зноў жа абвінавачлі і судзілі. Таму і не адпускаў. З-за чаго і выбухнула гарачая спрэчка з шалёнымі вачыма і з прутом у руках. «Я адпусціў», бо вымушаны быў. Напарнік не пагаджаўся сядзець у машыне і чакаць немаведама чаго. І вось жа: не кінуў сябра ў бядзе, знайшоў і цягач, і ўрача, вярнуўся сам з рызыкай быць абмарожаным. І МАЗ патрапіў, куды прызначана было. З такім не прападзеш! Вось таму і «зла не помню». Якое там зло?! «Я з сабой яго вазьму». Каго ж і браць, калі не такога?

У гэтым кароткім творы і летапіс жыцця былой краіны, і лёсы яе насельнікаў, і чалавечыя стасункі ў жорсткіх умовах, калі самае патэмнае ў душах пакутліва прабіваецца вонкі, і нечаканая высакароднасць «маленькага», звычайнага чалавека.

Нават на вайне героямі часцей становіліся тыя, ад каго нікага гераізма не чакалі, што вельмі выразна паказана ў творчасці Васіля Быкава, а не «стандартна» высокая, дужыя, плячыстыя, смельцы. І гераізм гэты не выяўляўся адразу, а прадзіраўся праз бруд, якога хапала ў душы кожнага, праз пакуты, сумненні. І сам чалавек часцей і не разумець, што ён зрабіў нешта гераічнае.

У Быкава і Высоцкага — не пра герояў, у іх — пра чалавека звычайнага...

Тэкст і пераклад верша Міхася Булавацкага

З кнігі «Полька беларуская»

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Крыўда беларуская¹

*Зоры дзікія рвуцца ад Вільні
Да жаданага Чорнага мора.
Едзе сын па вялікай краіне,
У душы і навокал — прастора!*

*Гарадок ажыве на хвіліну,
Маці з'явіцца ў хустцы літоўскай:
«Абляці, сыне, гэту краіну,
Гарады ўсе і вёску за вёскай...»*

*Абляцеў, і жаданае мора
Засталося за днямі-вякамі.
Дзякуй Богу, што Вільня ўжо скоры,
Зоры стомлена б'юць капітамі.*

*Але ж крыўда нясе дамавіну,
І раптоўныя чуюцца словы:
«Захавай, сыне, тую краіну,
Дзе трымаліся роднае мовы...»*

¹ Яшчэ на стадыі выдавецкага рэдагавання твор быў зняты з маёй кніжкі «Вандроўнік» (1983 г.). У чэрвені 1984-га гэты верш пад назваю «Сын» я прачытаў Уладзіміру Караткевічу — у яго дома...
7 верасня 1983 г., 10 чэрвеня 1984 г., 19 кастрычніка 2015 г.

Паляванне беларускае

*Хоць вы зусім не паляўнічыя —
Пакіньце ж таўкачы і ступы,
Знайдзіце стрэлы ваяўнічыя
Не для звярынае загубы,*

*А на загубу — бязліваасці,
Халопства вечнага і страху,
І абьякавай маўкліваасці:
«Хай родны край вядуць на плаху...»*

*Не кракаўскае і не тульскае
Ярмо, а наскае пароды...»*

*Хай паляванне беларускае
Давяку доўжыцца, заўсёды.
22 снежня 2011 — 25 верасня 2015 г.*

Стан беларускі

*Беларушчына не дарастрошчана...
Дамавінаю будзе калыска?
Мова божая з торбаю пушчана,
Хата кінута з лыжкай і міскай...
23 ліпеня 2012 г. — 2 кастрычніка 2015 г.*

Від з моста²

*На лужку адхоністаі гары
Пасвяцца каза і казляняты —
Трохі воддаль і двары, і хаты,
Лодкі з лапцугамі, і Гарынь...
А на самым версе той гары
Лозунг ад усходу да заходу
Фарбай навалнічнаю гарыць:
«Власть у нас належыць народу!»*

*На слупах надзейных, металічных,
З моцнай сеткай выплеценых крат
Ля свайго чырвонага аблічча
Бачыць ён казу і казлянят.*

² На стадыі выдавецкага рэдагавання верш быў зняты з кніжкі «Вандроўнік» (1983 г.), а пазней і з кніжкі «Над пляцам» (1986 г.).
10 чэрвеня 1983 г., 20 траўня 1984 г., 19 кастрычніка 2015 г.

Вораг

1
*Мо навучуся трываць, дараваць?!
Сённа я думаў, рахманы вяльможы:
«Ворагу трэба дапамагаць,
Бо хто ж яму, беднаму, дапаможа...»*

2
*Перачытаў і сам сабе кажу:
«Цудоўна сказана, цудоўны Леанідзе!
Закінуў іскры ў сонную душу,
І тая іскра — сонейка ў зеніце!»*

3
*Аднак другая хвала набягае
З калючым афарызмікам такім:*

*«Ніхто нікому ўжо не памагае,
Бо той, хто памог,
быў названы дурным...»
24 верасня 2015 г.*

Назіранне

*Было такое некалі
І больш ужо не будзе —
Ішоў па беразе ракі
Вандроўнік
І даў іншаму вандроўніку
Рыбіну...»*

*Цяпер
Тую рыбіну
Трэба злавіць самому.
10 чэрвеня 2016 г. — 1 ліпеня 2016 г.*

Спадарыні Давідовіч

*Быць артысткай — на сябе забыцца,
Памятаючы пра ўсіх наўкол,
І ў часіну кожную садзіцца
З Апалонам за галодны стол;

Ведаць, што падманнае каханне,
Кожны верш падманны і раман.
А з падмосткаў — словам і дыханнем
Славіць гэны радасны падман.*

*Сцэна — гэты тыя ж прапілеі,
Пад якімі кожны раз наноў
Лілія становіцца Лілейя —
Кветкаю паэтаў, каралёў.
Снежань 1996 г.*

Тэатральная кавярня

*І кветкі, і лыжкі, і водар кавярні,
І дробная соль на сурвэты калянай, —
Раптоўнай дзяўчыны пагляд уладарны
З адбіткам узору падлогі цаглянай.*

*Гадзіна міне, і кавярню зачыняць,
А покуль яшчэ не стаміліся пляшкі
У чаркі званиць, і на гэтай дзяўчыне
Яшчэ нерухомеюць апранашкі.*

*Адсюль праз гадзіну я толькі скрануся,
Бо зараз, не вызнаўшы пляшку дарэшты,
У край бы які не пайшоў Беларусі —
У гэтай кавярні ізноў апынешся,*

*Дзе шмат галасоў, і чужымі вачыма
Глядзіш на сябе і на тое, што будзе.
І побач з табой садзіцца дзяўчына,
Як святая, як самы шчаслівы твой будзень.
24 ліпеня — 4 верасня 1983 г.*

Ля тэатра

*Я чакаў, як добры дурань,
Перад ветрам лістам слаўся
І над плотам, і над мурам
Я ўзлятаў і апускаўся.*

*У святле староі ліхтарні
Цень мой заставаўся ценем,
Клаліся ў яго хістанне
Дроту дробнае трымценне;*

*Краты холаду скразнога,
А яшчэ сцякаў па бруку
Цень ад будкі паставага
З вазай сметніцы пры боку...»*

*Ты — акцёрка і, канешне,
На спатканне ўжо не прыйдзеш...
Я — і смешны, і пацешны
Холадам дабіты рыцар!*

*Падыду да паставага
Так або спытаць аб нечым.
Блісне зорка вострым рогам
На плячы яго авечым.
14 сакавіка 1984 г. — 15 кастрычніка 2015 г.*

Шэсцьдзесят

*У шэсцьдзесят магчыма зразумець —
Няма сяброў, а ёсць туман і вільгаць,
Мох на лазе і страчаная Вільня,
Дзе дух крывіцкі чуецца ледзь-ледзь.*

*Адчуўшы ў сэрцы, як жалеза, цвердзь,
Пра кожны дзень кажы адно: «Магільня...»
І дарабі нязробленае пільна,
І нават сына не прасі: «Заедзь...»*

*Такі ўжо вырак — вырак справядлівы
У існаванні дробным і хлуслівым,
А ў дажыванні наймацней адна
Карціна ўстане і суцешыць сэрца:
Гарынскі бераг, агарод, вясна
І сонца з ганка коціцца па сенцах.
2 красавіка 2016 г.*

Пераклады з Лі Хэ

Лі Хэ (790–816 гг.) — кітайскі паэт; з трагічнасцю ягонага кароткага жыцця і з празрыстай шчырасцю ягонай творчасці — магчыма, сугучнае беларускае ўяўленне пра лёс.

Пра пустэльніка Джао Шэна

*Складаная вельмі кухарства навука,
Аднак жа навукай валодае гэтай
Старэйшая жонка — карэнне бамбука
На блясе высмажвае добра назрэтай.*

*І жонка сярэдня з працаю цяжкай
Таксама спраўляецца, не наракае —
Таўчэ яна рыс таўкачом, і як яшма
У ступе той рыс калярова іграе.*

*Зіма на парозе, і Джао Шэн рана
Яловае голле збірае, а сонца
І мох, і кару сагравае платана,
І меле праменне ў крынічных жаронцах.
У працы такой ці ў такой прагулянцы
Стаміцца не дзіва (пустэльнік калі вы!) —
Ён спіць, спачывае ва Ўсходняй альтанцы
Прыгожы, здаровы і вельмі шчаслівы.*

Сяньжэнь

*Перадварыўшы мур у сяміструнны цынь,
Сяньжэнь — жыхар нябёс і вечны, і высокі —*

*Пільнуе фенікса і ў ранішню стынь
З Паўднёвых гор здзімае ўніз аблокі.*

*Алень з крыніцы п'е — ідзі і паглядзі...
І паглядзі, як рыба ў моры грае скрыта...
Не вер паэтам — тым,
што ў час цара Удзі
Цвіценне персікаў уславлілі нібыта.*

Уначы сяджу і спяваю

*Куды каня начны віхор панёс?
Заходні вецер кінецца ў фіранку...
Дзе Млечны Шлях — там і Вялікі Воз,
І я адна маркочуся да ранку,*

*І «Думы доўгія» пяю, і лёс
Адзіны знае, што пяю для мужа...
Венера свеціцца на ўсходзе дужы;
Світанак набліжаецца, як сцюжа —
Конь шэры майго мілага панёс.*

На другі год Джанхэ

*Аблокі, вецер і пішаніца...
У Гуаньджунэ світак шмат,
Якім ніколі не знасіцца,
А ў Гуаньдунэ — акурат*

*Няма чыноўнікаў, якія
Здзіраюць плату за наймо.
І бык пастаўлены ў ярмо
Араць камлыжыны цяжка...*

*Сяляне тут сям'ёй вялікай...
І што манет прашу ў казы,
Каб шчыра заплаціць музыкам
За кветкі белыя вясны.*

*Ці з лесу дзікага, ці з неба
Дух Божы з'явіцца за стол
Паснедаць — вынікла патрэба...
І апушчуся я на дол,*

*Вымольваючы даўгалеця...
І ў гэты час, як бык арэ,
Сем зорак перакруціць вецер,
Чан Э прыгожая памрэ.*

Песня пра лютага тыгра

*Убачыўшы тыгрыны ладны след —
Суціш хаду сваю і хваляванне,*

*На дзіду плюнь і выкінь арбалет,
І болей не хадзі на паляванне.*

*Бо ён — скала, бо камяніца ён,
Умацаваны спраытам год каторы...
У злосці тыгр, вядома ўсім здавён,
Хвост, нібы сцяг, ускідае ў прасторы.*

*І з мора Ўсходняга слауты Хуангун,
Што мог звяроў уціхамірваць сэрцам,
Нясе ў душы спалох, нібы валун —
Баіцца ноччу з тыграм тым сустрэцца!*

*А нейкі прасты чалавек Ню Ай,
За тыдзень не адолеўшы хваробу,
Стаў тыграм і хапіў тут цераз край —
З'еў брата роднага, нібыта антылопу.*

*І тыгру Беламу, які з травы
Жыве адной, Ню Ай прамовіў крыва:
«Ты меч драўляны, а не баявы...
Ты гром фальшывы, бо грыміш маўкліва...»*

*Пачуў Канфуцый ля Тайшань-гары
Жаночы плач аб горы-адзіноце:
«Сям'я мая прапала без пары
У пашчы лютай, у ікластым роце!»*

*Чыноўнікі (о, палахлівы люд!)
Загад улады: «Знішчыць людажэра!» —
Не выканаюць, хоць забіся тут...
Баяцца ж тыгра лютага, халера!
**Падрадоўнікі вершаў кітайскага паэта
Лі Хэ і неабходныя для перакладу
тлумачэнні падрыхтавала
Алена Раманоўская.
Пераклад Леаніда Дранько-Майсюка.***

Развітальны вясельны

Стася НАРКЕВІЧ

— Ніна Іванаўна, ты дзе? — крыкнула Марыя Пятроўна, падоходзячы да адчыненага акна. А калі ўбачыла, што тая сядзіць на падлозе і разглядае фотаздымкі, сказала:

— Сядзіш, карткі нейкія тасуеш, а не адчула сэрцам, што госці амаль на парозе. Ды толькі на масточку штосьці з машынай здарылася. Загрукатала яна і спынілася, што той наравісты конь. Мабыць, трактар патрэбны, каб прыцягнуў яе да твайго дома. Мо схадыла б, зірнула?

— А божачкі, нават нідзе не кальнула... Я так захапілася, што ўжо з добрую гадзіну сяджу і ўсё забяўляюся. Ведаеш, прыемны заняткаў знайшла. Дык, кажаш, каля крынічкі, на масточку стаяць? Цікава, а хто ж машынай кіраваў, мо Тамарачка. Казала, што ўжо атрымала правы, — дзялілася сямейнай навіной Ніна Іванаўна.

— А хіба я ведаю? Бачыла толькі, як адчыніліся дзверы і з салона выйшла твая дачка, потым выбегла Волечка, а за ёй выкаціўся, што мячык, муж Тамары.

Ніна Іванаўна адклала ўбок стары жоўты альбом з надпісам: «Тут дзесяць класаў прайдзена...», у якім яшчэ ляжала гара фотаздымкаў, і выйшла да Марыі Пятроўны на вуліцу. Толькі наблізілася да брамкі — зірнула направа, туды, дзе знаходзіўся масток, а калі ўбачыла чырвоненькую «Мазду», якая пад'язджала ўжо да дашчатага доміка Ніны Іванаўны, не вытрымала і папракнула суседку:

— Ты што, Марыя Пятроўна, склусіла. Бач, самі прыехалі, ніякая дапамога не спатрэбілася.

— Вось і добра. Менш клопату табе. А то дзе б ты знайшла той трактар, — выкруцілася Марыя Пятроўна. — У калгасе гарачая пара. Сенакос.

Жанчыны падышлі да машыны, з багажніка якой Тамара і Леанід ужо даставалі рэчы. Ля іх тупала чатырохгадовая Волька. Малая, як толькі ўгледзела бабулю, адразу кінула да яе на рукі.

— А якая ж ты вялікая! — падымаючы ўнучку, прамовіла Ніна Іванаўна. — Праўда, як былінка. Такая ўжо лёгкая. Цябе, відаць, бацькі не корміць?

— Голадам морым. Паспрабую ёй у рот што-небудзь упіхнуць! Бяда з гэтай ежай, — замест прывітання адказала дачка. — Апусці гэтага няўструя на зямлю, і мы з табой па-людску павітаемся.

— А мы і так павітаемся, — і Ніна Іванаўна пацалавала ў шчаку Тамару, потым зяця і сказала:

— Хадзем у хату хутчэй. Вы толькі не звяртайце ўвагі на вэрхал, які я там учыніла. Каб ведала, што вы сёння з'явіцеся, прыбрала б.

— Мамулечка, што ж ты такое натварыла?

— Фотаальбомы з гарадской кватэры сюды привезла. Ледзь не надарвалася. А сёння ўселася

і пачала іх разглядаць. Быццам яшчэ раз сваё жыццё па другім крузе прабягаю.

— Во і мы пазнаёмімся з тваім юнацтвам. А то ты, як партызанка на допыце, нічога і ніколі не расказвала нам з сястрой, — ужо ў хаце сказала Тамара.

— Хіба толькі вечарам знайду хвіліну-другую, каб зрабіць экскурсію ў мінулае, а цяпер палуднаваць самы час.

— Мама, а мы не гладныя. Гадзіну таму ўсталі з-за стала. Пасля што-небудзь перахопім. Дай толькі вадзіцы папіць ці кампоту. Я ведаю, што ты кожны дзень яго гатуеш з вішань.

— А я вішань хачу, я вішань хачу! — залямантавала Волька. — Вунь тых, што вісяць за акном, — і паказала пальчыкам на спелья, амаль чорныя ягады.

— Ідзі з бацькам да дрэва. Вішань столькі сёлета, што ажно голле ломіцца. Ужо не ведаю, што з імі рабіць. Што абяру, а што шпакі здзяўбуць, — гаварыла бабуля ўнучцы.

— Пакуль вы будзеце смакаваць вішні, я дапамагу прыбраць у пакой. А то і праўда — няма куды ногі паставіць. Толькі зірну на гэты сабраны скарб, — Тамара нахілілася над альбомам, над стосікам пажоўклых ад часу фотакартак, адну з іх узняла ў рукі.

— Мамачка, гэта ты? Колькі табе было гадоў, калі фатаграфавалі? А дзе здымак рабілі? Дзесяці за мяжой?

— У Санкт-Пецярбургу. Гэта першая мая ўзнагарода за добрую вучобу. Я тады вучылася ў сёмым класе.

— А чаму ты ні мне, ні Веры нічога пра Піцер не гаварыла раней? Можа, і мы вучыліся б лепш, і нас бы вазілі па розных гарадах.

— Ну і дзівачка ты, дачушка. Хіба ж гэта вялікая перамога — выдатная вучоба? Хаця, шчыра табе прызнаюся, я не вельмі шмат часу тым урокам адводзіла, бо даваліся мне прадметы вельмі лёгкія. А калі ў шаснаццаць гадоўкаў набегла каханне, наогул не хацелася за падручнікі брацца. Такі тлум стаяў у галаве, не давядзі божа.

— Здаецца мне, не толькі ў цябе. Многія падлеткі праз хваробу з дыягназам «першае каханне» прайшлі і выжылі, многаму навучыліся, — удакладніла Тамара, якая зусім нядаўна абараніла кандыдацкую па псіхалогіі. — Цікава, а дзе яны, твае аднакласнікі, што скончылі, кім працавалі? Пэўна ж, некаторыя, як і ты, ужо на пенсіі? Толькі хлопцам нашым, відаць, не пашанцае. Ім пенсійны ўзрост павялічылі.

— Канечне ж, адпачываюць. А дзе працавалі — не ведаю. Сорак гадоў мінула, я многіх і не бачыла з таго часу. Ведаю, што толькі цацвэра з нашага «звярынца» атрымалі вышэйшую адукацыю.

— Трое матэматыкаў і ты?

— Не зусім так. Гэля паступіла ў інстытут, але потым яго кінула. Зоя скончыла ўніверсітэт, як, дарэчы, і Тэрэза Пятрова. Зоська, так любіла мы называць Зою, працавала ў адным з міністэрстваў праграмістам. Тамарачка — заслужаны настаўнік.

Выводае беларускую мову. Гена Маруды вучыць дзетак гісторыі. Цяпер, наколькі я ведаю, ён — дырэктар школы.

— А ты, мамулечка, стала журналістам. Дрэнна з цябе рэпарцёр, калі да сённяшняга часу не знайшла школьных сяброў і не распавяла народу, якім стаў ваш клас, як пражылі дзесяцігоддзі, «перабудову». Гэта ж цікава.

— Усё так. Пэўна ж, я напісала б і пра аднакласнікаў, каб была побач з імі. Неяк наважылася іх шукаць, але, сама ведаеш, жыла ад роднага куточка вельмі далёка...

— Вы ж пры сустрэчы адно аднаго не пазнаеце! Будзеце пытаць: а ты хто, а ты?

— Думаю, так і будзе, — уздыхнула Ніна Іванаўна, змоўкла і зірнула на здымкі; танклявыя пальцы падчапілі ражок нейкай карткі і паднялі ўверх.

— Зірні. Гэта наша п'явуння. Не голас, а галасішча. Тварык кругленькі, быццам журавінка. А прозвішча ў яе — Жураўская. Здаецца, і зараз Люська выскачыць з фотакарткі, як аднойчы выскачыла праз акно, што было з боку ад сцэны, на вуліцу, калі збытала словы песні, якую выконвала на нямецкай мове падчас канцэрта. Мы тады ўсе прыліпілі да шыбін. Думалі, што ногі паламала. Два метры да зямлі, гэта табе не жартачкі. Дзякуй богу, абышлося. А, ведаеш, якая яна была шчырая сяброўка і выратавальніца.

Памятаю, як у нашу школу накіравалі на працу фізручку. Гімнастку. Кандыдата ў майстры спорта. Маленькую, вяртлявую дзяўчыну, амаль аднагодку нашу. Косцік Сяньчук закахаўся ў яе так моцна, што месца сабе не знаходзіў. І яна па ім гарэла шызым агнём. Справа была ў панядзелак. Прыішлі мы ў школу і пачалі на звычцы дзятліца ўражаннямі выхаднога дня. Хто прыдумваў небыліцы, хто праўду расказваў, толькі Люська маўчала і свідравала вачыма

Раней хлопцы ганарыліся, калі ішлі ў армію. Не тое, што цяпер. Усе «косяць» ад службы. Дзяўчаты нават не хацелі сябраваць з тымі, хто не прайшоў вайсковую вытрымку

аднакласніка, які сустракаўся з фізручкай. Потым падышла да яго і штосьці шапнула на вуха, і яны адразу пакінулі нашу шумную кампанію. Калі вярнуліся назад, то на Косціку быў швэдар Люсі з высокім каўняром, а прывабную постаць дзяўчыны лагодна абхоплівала Косціна кашуля. Мы адразу ўсе здагаліся: Ніна, так звалі нашу настаўніцу па фізічным выхаванні, на шыі хлопца пакінула сляды гарачых пацалункаў.

— А навошта і ад каго было хаваць сінячкі? Падумаеш, які вялікі грэх!

— Ад каго? Ад фізічкі. Каб яна заўважыла такое, не было б жыцця нашаму Косціку столькі часу, колькі б ён вучыўся, а Ніначцы, пэўна ж, уляпілі б

вывому, нягледзячы на тое, што ў гэтай пары былі шчырыя адносінны і сапраўднае каханне, якое потым, дарэчы, дапамагло стварыць ім моцную сям'ю.

— Малайчына ваша Люська. Вось гэта сапраўдны ўзор сяброўства.

— А мы ўсе былі малайцамі.

— Што я чую? А цяпер з гэтага месца падрабязней. Ці сорамна ўспамінаць?

— Які там сорам. Раскажу, чаму ж не распавесці. Кавалера Алімкі ў войска забірлі. Позва, што хлопца чакаюць у ваенкамаце, ляжала ў яго запіснай кніжцы, дзяўчына ўжо слёзы ліла. Раней хлопцы ганарыліся, калі ішлі ў армію. Не тое, што цяпер. Усе «косяць» ад службы.

Дзяўчаты нават не хацелі сябраваць з тымі, хто не прайшоў вайсковую вытрымку. А які ж навабранец без вясёлых выправін, без танцаў, якія ладзілі для сваякоў, суседзяў, знаёмых і блізкіх? Вечар меўся адбыцца ў аўторак. Позненька. А як тайна пакінуць часовае жылло, ці, як мы яго называлі, інтэрнат, дзе жылі з позняй восені да ранейшай вясны, каб не заўважыла выхавацелька? Яна ж ні ў якім разе не дазволіць пасля дзевяці гадзін выйсці з памяшкання.

Прыдумалі ўрэшце: праз фортку вылузнуць на двор. Пяць дзяўчат паспяхова пакінулі пакой, а шоста, як на бяду, не змагла. Сукенкай зачала са сябе і павісла на сярэдзіне рамы. Вісіць. І ў гэты момант нашая вусатая выхавацелька, былая настаўніца пачатковых класаў, шырока адчыніла дзверы дзвярца пакоя. А там — карціна пад назвай «Прыплылі». Галава Тоські — на вуліцы, а ногі — у пакоі, быццам нажніцы, стрыгуць паветра. Дапамогла выхавацелька дзяўчыне без траўмы пакінуць акно і прымусіла пасля такога стрэсу легчы ў ложка. Так яна і засталася ў інтэрнаце. А мы ж схаваліся за кут будыніны і без лішніх прыгодаў праз хвілін дзесяць падаліся ў

раніцы! Божухна, які сплах быў у ейных вачах! Выхавацелька хуценька ўсхапілася, а спала заўсёды ў вопратцы, і пайшла мяне ратаваць, балбочучы пад нос: «Як?»

Чаму? У такі час?» Давялося выкручвацца, што, маўляў, выйшла ў прыбіральню, а дзяўчаты пажартавалі і дзверы зачынілі. Не ведаю, паверыла ў маю байку ці не, але я ўжо была ў пакой, праз некаторы час і дзяўчаты прабраліся ды ціхенька ў ложка леглі...

— Ну і хітрыя ж вы былі!

— Не хітрыя, а практычныя. У жыцця самастойнасці вучыліся. Праз некаторы час такімі і сталі. Канцэрт падрыхтаваць — не праблема, у футбол згуляць — няма пытанняў, дапамагчы калгасу — лёгка. Вось так і жылі. Усё ў нас атрымлівалася, усюды мы паспявалі. Не прыкмецілі, як і выпускны падбег, быццам маладзенькі алень, хутка, з высока ўзнятай галавой. Ганарліва.

— Мама, а гэты ты з дзяўчатамі на выпускным? — разглядаючы наступны здымак, спытала Тамара. — Напэўна, той дзень запомнілі на ўсё жыццё?

— Запомнілі, яшчэ жа запомнілі... Асабліва падрыхтоўку да банкету, ці, як гаварылі па-выскаваму, да п'янкі, на якую запрасілі бацькоў і настаўнікаў. — А дзе ж вы бралі прадукты? І хто вам усё гатаваў?

— Ну і дзівачка ты, Тамара. Што купілі ў крамах, што ў калгасе. Памятаю, пайшла я да старшыні гаспадаркі і папрасіла, каб ён выпісаў цялятца, кілаграмаў на трыццаць. Не адмовіў Аляксандр Рыгоравіч. Толькі тую жывёліну патрэбна было забраць з фермы, якая ад школы знаходзілася за пяць кіламетраў. Мы ўнеслі ў касу грошы за прыкладную вагу і паехалі па будучыя адбіўныя. Ведаеш, дачушка, нават не падазравалі, што на чакала ў загарадцы. Там не цялятца стаяла, а шкілет, які дрыжэў у перадсмяротных сутаргах і мутнымі вачыма глядзеў у адну кропку: хворымі ў яго былі і косці, і нутро. Жывёліна, пэўна ж, праз дзень-другі капыты б адкінула. Зірнулі мы на таго небаракі і войкнулі. Да яго нельга было падысці, такое бруднае. Але ж грошы аддалі, значыць, трэба забраць. А Талік, Ваня і Валодзя не хочуць набліжацца да таго бедлагі. Папрасілі даглядчыкаў і ахвяравалі ім літр віна, каб яны ўскінулі жывёліну на вазок. І каб ніхто тое страхоце не бачыў, мы яго сенам прыцярушылі. Толькі страшэнныя гукі, якія раздаваліся з-пад сухой травы, насцярожвалі калгаснікаў, якія сустракаліся на шляху дахаты, дзе мы меліся адзначаць свята. Я да той ялавічыны не дакранулася, як і астаўныя пастаўшчыкі мясных прысмакаў.

— А чым яшчэ табе запомніўся выпускны? Вы хадзілі сустракаць раніцу?

— Сустракалі мы раніцу на ферме. Праўда, не ўсе дзяўчаты. Дапамагалі маці адной з нашых аднакласніц даць кароў. Бо матуля яе вельмі стамілася за святочным сталом... Ты не ўяўляеш, як прыемна назіраць,

Вальс

калі цыркае малако. І тыя два струменьчыкі цякуць у ядро, якое напаўняецца на тваіх вачах. А які смачны пах сырадою! Мы па пяць кароў выдаілі. А потым, калі вярнуліся дахаць, спалі, як пшаніцу прадаўшы...

— А гэты здымак таксама з выпускнога? Ты тут непадобная да сябе. Не ўсміхаешся, знік агеньчык. І, як мне здалася, вочы напоўнены слязьмі.

— Дай зірнуць, які гэта эпизод з майго жыцця трымаеш? Так, мне было вельмі сумна і не да весялосці. Я развіталася са школай, з аднакурснікамі, са сваім першым каханнем. Хлопец, які стаіць збоку, — Віктар. Ён на некалькі гадоў быў старэйшы за мяне. Адслужыў у войску, скончыў ваеннае вучылішча і служыў ужо ў часці, якая дыслацыравалася ў лесе, непадалёк ад вёскі, дзе ён нарадзіўся. Быў сувязістам. Як мне хацелася, каб ён падышоў да мяне на выпускным і пакляўся, што, нягледзячы на расставанне і адлегласць, якая будзе нас раздзяляць, мы пранясём каханне праз гады і выпрабаванні! І што мы, калі настане час, звяжам адным моцным вузлом свае лёсы. Але ён не толькі не кляўся ў той вечар, а нават не падышоў да мяне. Маё сэрца амаль што разарвалася ад болю. Я не магла зразумець такія перапады ў настроі свайго люблага.

— А ён прыгожы. Статны. І, відаць, весялун.

— Не тое слова! Што прыгожы, то прыгожы, і да дзяўчат захожы. Ніводнай спаднічкі не прапусціў. Словам — Казанова. Я ў яго закахалася яшчэ ў васьмым класе. Пазнаёмілася ў клубе на танцах. Віктар прыехаў з войска на пабыўку дадому. Як яму пасавала ваенная форма! Танцавалі ўвесь вечар, пасля Віктар пайшоў мяне праводзіць да інтэрната, да якога кійком дакінуць можна было, але мы ішлі, пэўна, гадзіны тры. Ён распавядаў цікавыя выпадкі з вайсковага жыцця. У той вечар падарыў зорку, самую яркую, і я была, бадай, на сёмым небе ад шчасця, што такі прыгажун звярнуў увагу на мяне і больш ні на кога. А які салодкі быў яго пацалунак... Першы мой пацалунак у жыцці. Месца сабе не знаходзіла пасля таго вечара. Мроіла Віктарам... Аднойчы да мяне падышла Ганна, практыкантка-стаматолаг, з якой я сябравала, і спытала:

— Ніна, скажы, у цябе сур'ёзныя адносіны з Віктарам Сібіраком?

— А што здарылася? — таксама спытала я і, каб доўга не стамляць дзяўчыну, прызналася: — Так, ён мне вельмі падабаецца.

— Не вер яму. — І Ганна працягнула мне канверт са штэмпелем, які быў адрасаваны ёй. Я зірнула — і мне здалася, быццам почыркну Віктара прабега па маім твары, а не па той паперы, ды размаляваў чырвонымі ўедлівымі пісягамі шчокі, шыю. Я стаяла і маўчала, а Ганна трэсла тае да рукі. А што гаварыць? Фактычна, яна — саперніца. Я маўчала. У маёй галаве насілася Віктарава прызнанне ў каханні,

— Мама, а што, ты так і не сустрэла яго больш? Нават здаля ніколі не бачыла?

— Бачыла. Напярэдадні яго вяселля. Я тады працавала ўжо ў газеце свайго раёна. Прыехала з камандзіроўкі, і, хоць вельмі стамілася, мы з дзяўчатамі пайшлі на танцы. Як вы сёння кажаце — на дыскатэку. А ладзілася яна на адкрытай пляцоўцы ў Парку адпачынку. Толькі падышлі да касы па білеты, як мяне схапіла за руку Вольга Наверач, аднакурсніца, і выдала:

— А ведаеш, Віктар жэніцца з тваёй сяброўкай — Зінай, праз тыдзень вяселле. Тыя словы, быццам сякера, падсеклі мае ногі. Ад нечаканасці я ледзь не павалілася. Толькі выгляду не падала і выціснула з сябе:

— Як, якім чынам? Ён жа з ёй ніколі не сустракаўся. Ці я памыляюся?

Вольга толькі галавой пакруціла і ні слова не сказала.

аддам, не аддам!» Ды замест гэтага я прагаварыла:

— Віншую. Чула, што ты ўжо старлей, і што хутка тваё вяселле. Чаму ж ты мяне на яго не запрашаеш?

— На якое? — быццам бы здзіўлена спытаў Віктар, нахліў сваю галаву над маім вухам і прашаптаў: — Я яшчэ не жанюся. Ты ж не хочаш за мяне выходзіць?

Што я магла адказаць? Нават не знайшла слоў, каб яго ўкалоць балюча-балюча. У маёй галаве толькі прабегла: «А хіба ты калі-небудзь пра гэта гаварыў? Ты нават не развітаўся, не сказаў, што паміж намі легла прорва. Не прызнаўся, баязлівец, што пакахаў іншую. Тым самым вызваліў мяне ад перажыванняў, пакут». Не ведаю, чым бы ўсё скончылася, каб не сціхла музыка і пад густы рокат грому ды шалёны танец дажджу Віктар праводзіў мяне да сябровка. Прывёў, па-

У яго дзень быў расплаваны так: з раніцы Віктар загававаў зубы стаматалагічцы, з начальніцай круціў шуры-муры днём, а вечарам тлуміў галаву прыгожымі словамі мне.

Пасля таго ліста я больш не атрымлівала ад Віктара вестак. Трошкі пасталеўшы, вельмі пашкадавала, што паслухала Ганну. Хаця хто яго ведае, што было б потым... Але тое першае каханне, такое незабыўнае і шчымлівае, бывае, і сёння ўзрушыць памяць, асабліва калі Віктара пабачу ў сне. Калі ён вярнуўся з войска, мы яшчэ сустракаліся, але тыя сустрэчы былі падобны да нацягнутай струны: кранеш, а яна адгукнецца ціхім стогнам. Гэта было, калі я вучылася ў дзясятым класе. А на выпускным ён не падышоў... — А што было далей?

— Далей? Ён служыў. Я спасцігала таямніцы журналістыкі. Кожны з нас выбраў сваю дарогу і пакрочыў па ёй. І колькі б я ні ішла па сваёй, я ўсё ж марыла пра тое, што калі-небудзь сустрэну Віктара, і зноў між намі адновяцца цёплыя пачуцці, рамантычныя спатканні. Не так, як у вас сёння на першай гадзіне знаёмства — кампліменты, на другой — пацалунак, а пад канец вечара — моцныя абдымкі ў ложку.

З гэтай навіной мы і пайшлі на пляцоўку. Быў шэры надвечорак. Наплылі густыя хмары, і дробненькія кропелькі пачалі падскокваць на дашчатай падлозе. Трошкі грывела ды пабліскала маланка. А васьмю маёй душы пачынаўся буран... А яшчэ — жаль. Так сябе шкада зрабілася, што слёзы ракой паліліся. Я плакала, нават не выцірала тыя салёныя кроплі і шаптала: «Канец. Цяпер канец. Я так доўга яго чакала. Яшчэ на нешта спадзявалася. Нават набыла заручальныя пярсцёнак і надзела на палец, каб адпудзіць ад сябе кавалераў, якія не давалі праходу. Хоць бы на яго зірнуць у апошні разок».

І ты не паверыш: Віктар раптоўна вырас перада мною. Якім чынам мяне тут знайшоў сярод сотні людзей, я і сёння не магу ўцяміць. Павітаўся са шчырай, абаяльнай усмешкай і запрасіў на вальс. Мы пайшлі ў круг. Не ведаю, куды дзеліся слёзы, адкуль з'явіўся смех, уедлівы, у перасыпку са злымі, калючымі кпінамі. Ён толькі здзіўлена пазіраў ды слухаў і ўсё бліжэй і бліжэй туліў мае целу да сябе, быццам хацеў гэтым штосьці сказаць, але баяўся. А я ж была нібы вожык. Але як мне хацелася абхапіць яго шыю, закрычаць на ўсё наваколле: «Не

згублю галаву і пабягу яго шукаць? Не, дзіцятка, я здраднікаў на дух не цяплю. Хаця, думаю, гэта была і не здрада з боку Віктара, а хлусня. Не, нават не хлусня, а гульня прыгожых слоў, гульня ў каханне, на якое я, як дурніца, паддалася. Я, калі сустрэла твайго бацьку, не чула ад яго ўзнёслых слоў, ён не ўмеў іх гаварыць, але ж убачыла ля сябе сапраўднага мужчыну: выхаванага, такоўнага, які гатовы быў аддаць мне ўсё на свеце. І я яму была ўдзячна за гэта. Я яго паважала, вельмі паважала. Вось толькі праклятая хвароба, якую ён падчапіў падчас ліквідацыі аварыі на Чарнобыльскай атамнай станцыі, скараціла нашыя светлыя і шчаслівыя дні, — на адным дыханні прамовіла Ніна Іванаўна і сціхла. Зірнула на альбомы, нахілілася і пачала збіраць фотаздымкі, прыгаворваючы:

— Расселіся мы з табою, Томачка. Разглядаем усё без патрэбы, а на дварэ пагрымае. Дождж, відаць, прабяжыць. Вось і пайшоў... Добра, што бялізну да вашага прыезду зняла. А то б пасушыла. Бяжы па дзіцё, а то вымакне, — сказала і працягнула руку, каб абaperціцца на плячо дачкі ды ўстаць з падлогі, як раптам пачула:

— Ніна Іванаўна, да цябе можна?

— Заходзь, заходзь, Клава Сяргееўна. Даўно цябе не бачыла. У горадзе не можам сустрацца, хоць на адной пляцоўцы жывём, дык хоць тут пабачымся. Па патрэбе якой завітала? А ў мяне госці.

— Ды бачу я. Павіталася ўжо з унучкай. І аддала ёй канверт, які табе перадала наша суседка. На яе адрас прышло пісьмо, а прозвішча тваё. Заказное. Вось і папрасіла мяне, калі паеду на лецішча, перадаць табе ліст.

— Волечка, унучка, ты дзе? Пісьмо нясі хутчэй. Што ж там у ім?

— Я тут, — адпіхаючы Клаву Сяргееўну з дарогі, прамовіла дзяўчынка і патрэсла канвертам.

Ніна Іванаўна падхапілася з падлогі, падбегла да малой, узяла пасланне.

Хуценька прабегла вачыма па незнаёмым почырку, падышла да стала, узяла нажніцы і адрэзала краёчак канверта. Дастала складзены ўдвая аркуш, разгарнула і пачала ўголас чытаць. «Паважаная Ніна Іванаўна! Чакаем цябе ў нашай школе 19 чэрвеня а 12 гадзіне. Твае аднакурснікі».

— Ну гэта ж трэба так! А я думаю, чаму мяне на ўспаміны пацягнула? Фотаздымкі расклала. Думала, што старэю. А тут васьмю як павярнулася!.. Цікава, як мяне знайшлі? — не звяртаючы ўвагі на прысутных, гаварыла сама сабе Ніна Іванаўна. Потым нахілілася над альбамамі і падняла адзін, той, дзе былі фотаздымкі аднакурснікаў. Прытуліла да грудзей, і радысна-ўзрушаны позірк пабег праз акно на двор, на выгпантаную сцежку, над якой вісела чорная хмара, якая выкручвала з сябе кроплі вады. Яны падалі на зямлю і ўздымалі ўверх пыл-пацяруху, які, быццам жывы, падскокваў, танцаваў пад раскаты грому ды феерверк бліскавіц, як тады, на танцпляцоўцы. Ён вяртаў Ніну Іванаўну ў мінулае, у яе маладосць ды быццам запрашаў на той развітальны вясельны вальс...

Любоўю жывіцца сусвет...

Анатолий ДЗЭБИШ

У горне

Самотай і болем агорне.
 Душу, але Дух не крапе.
 Нібыта жалезу, што ў горне,
 Жыццём выпрабавана мне.

Чым болей турбот і навалы —
 Тым Дух майго цела мацней.
 Глядзіце, з жалезам што стала —
 Яно пачало палымнец.

Збіўся з тропу

Ішоў па ішасце! — збіўся з тропу.
 Адну брыду трымаю ў лапе.
 Хацеў патрапіць я ў Еўропу, —
 У джунглі Афрыкі патрапіў.

Балада пра сябра

Маім найлепшым сябрам быў:
 Усмешкі шчырыя дарыў,
 З адной еўмісці, шклянкі — піў,
 І разумеў — з паўслова.
 Ды вось патрапіў я ў бяду,
 І на расстрэл мяне вядуць,
 Яшчэ імгненне — я сяду...
 Да д'ябла, ці да Бога?

Бывай, мой край! Мой родны дом!
 Усё жыццё маё — на злом,

Наўкол — Гамора і Садам,
 Паклёны, гвалт і здзекі.
 Хвіліны прамінаюць, дні —
 Ані сяброў, ані радні...
 Натопі галёкае: «Распі!
 Каб не ўваскрос наvek ён...»

Дзе ж сябра мой? Мо толькі ён
 Аплача мой гвалтоўны скон?..
 Ягоны чую я праклён, —
 З натопі злітым хорам.
 «Распі!» — нясецца над зямлэй...
 З усмешкай шчырай і святой
 У скронь стралае сябра мой...
 ...Крывёй змывае сорам.

Абмежаванне

Свабоду Шарык тую мае —
 Ланцуг якую дазваляе.

***

Даведзена да ладу:
 І на двары, і дома.
 На ганак я прысяду.
 Сваю развешу стому.

Сяджу. Куру сталёны,
 І дзякую я Богу...
 Як ліст пажоўклы з клёна,
 Кладзецца дзень пад ногі.

Любоўю жывіцца сусвет

Прыняўшы вобраз чалавечы,
 Ў краіну радасці і бед
 Хрыстос прыйшоў з нябёс, каб сведчыць:
 Любоўю жывіцца сусвет.

Яна — дае нам моц і лечыць.
 І без яе жыццё — турма.

Хрыстос на крыж пайшоў, каб сведчыць,
 Што смерці для любві няма.

Няхай парою смерць лякае,
 Што ніткі лёсу абарве.
 Няма жыццю канца і краю,
 Калі любоў у ім жыве!

Замураваны

Храм збудаваць хацеў жаданы,
 Дзе ззяе сонцам кожны камень.
 Храм волі. Сам замураваны
 Цяпер у гэтым, з думак, храме.

У карчме

Ноч. У карчме — толькі я і габрэй.
 Зымканне мухі, агмень цыгарэты.
 А ля ўваходу, ля самых дзвярэй,
 У місе з вадою — злоўлены ветях.
 П'ём цішыню. Бо яна — задарма.
 І за віно больш плаціць нам не трэба —
 Выпілі ўсё. Ды і ежы няма,
 Хіба, для пыхі, кавалачак хлеба.
 Есці багата адвыклі даўно.
 Можна, якісь агурок з лебядою.
 Мокры, журботна глядзіцца ў акно
 Злоўлены ветях у місе з вадою.
 Ды на яго аніхто не зірне,
 Сёлета кожны заняты сабою.
 Думае, пэўна, габрэй пра мяне,
 Я ж пра яго. Непатрэбныя — двое.
 Ды разыходзіцца мы не спышым,
 Удвух мы мацней, калі што, што якое...
 Плача габрэй, плачу побач я з ім.
 Злоўлены ветях у місе з вадою.
 Ноч прамінае. І дзень настае —
 Вось за акном хутка сонца зазьяе.
 Больш мы не плачам. Мы песні яем.
 Плакаць чаго — калі доля такая?

Раптам ускрыквае сонны габрэй:
 «Ты паглядзі — нас не двое, а трое!
 Ён, як і мы, сцень няма між людзей, —
 Злоўлены ветях у місе з вадою.
 Можна, адпусцім на волю яго,
 Вызвалім мы, небараку, з палону?»

Вынулі з місы. І толькі ўсяго...
 Свеціць і свеціць той ветях — да скону.

Мяжа

Нябачнай сцяной мяжа
 Паўстала на маім шляху:
 без пагранічных стаўпоў
 і вартаўнікоў,
 разбітая на сотні аскепкаў
 і паяднаная ў адно цэльнае — жыццё...
 Мяжа — без межаў.

***

Я знаю — сустрэну чароўную пані,
 Якую ў жыцці гэтак прагнуў знайсці,
 А з ёю надзею сваю і каханне, —
 Ды толькі не ў гэтым, не ў гэтым жыцці.

І вораг мой люты — за сябра мне стане,
 Каб поруч заўжды па дарозе ісці:
 Дзяліць — і жытло, і бяду, і жаданні, —
 Ды толькі не ў гэтым, не ў гэтым жыцці.

І будзе — ноч светлай і сонечным — ранне,
 Усё навакол — і спяваць, і цвісці...
 Вясна — у вацах, а на сэрцы — літанне...
 Ды толькі не ў гэтым, не ў гэтым жыцці.

Таму непазбежнасць не страшыць растання.
 Жадаю любві святлом прарасці,
 Хай нават праз вечнасці пылі і выгнанне, —
 Калі і не ў гэтым — у іншым жыцці.

Голы кароль

Васіль ДЗЭБИШ

Госць

Пастукае мне ў акно,
 Сярод ночы,
 Чалавек,
 Поўны роспачы,
 Назавецца іменем маім...
 Я адчыню дзверы
 І скамянею:
 Гэты чалавек
 Так падобны да мяне,
 Нібыта адзін твар
 Я і Ён.
 — Не, скажу,
 Я не магу цябе
 Пусціць:
 Я ўжо Ёсць...
 Чалавек
 Растворыцца
 ў цемені ночы.
 А я і не заўважу,
 Што я адзін
 Іду,
 Забудзіўшыся, ў дарозе,
 Што за сабой
 Мiane вядзе
 Прабітая цвіком
 Рука.

Прарок

(Балада)

Прысвячаю Алесю Каско

Хмурны мужчына,

З тварам, бы мапа краіны,
 Думкамі вечна азораны,
 Чалавек з вачыма-азёрамі,
 Збіральнік песень і стогнаў,
 Разгарачаны, крочыў да Бога,
 Прытаміўся скарб гэты несці,
 У шынок зайшоў, каб паесці.
 Адштурхнуў валацуг з парога,
 На габрэя зірнуў ён строга,
 Пасміхнуўся, прысеў за сталік...
 І заплакаў ад смутку, болю:
 — Божка, дзе ты, чаму пакінуў
 Ты мяне і маю краіну!?!
 Абылгалі нас, абакралі,
 З роднай хатчкі нас прагналі
 І адправілі ў свет блукаці
 Сіратай без Радзімы-маці.
 Ты вярні, што належыць нам, Божка!

...Ды дарма слёзы ліў і маліўся,
 Толькі жалю на душы памножыў.
 Затрымаўся ў шынку, спазніўся
 Адзінокі вандроўнік-нябога
 На сустрэчу да пана Бога.

Адносна

Усё адносна ў свеце гэтым:
 То срэбра зырккі блыск, то — граць.
 Жабрак разбуты і раздзеты,
 А ў параўнанні з ім ты — князь.

Дзе тыя межы, тыя грані,
 Што раздзяляюць нас? Дзівак!
 Вунь князь у залатым убранні...
 Ты ў параўнанні з ім — жабрак.

Праўдападобная казка

«Кароль — голы...!?»
 Г. Х Андерсэн

Да смяхотнага пенкны, нібыта царэўна,
 Невідушчы Гамер з сваёй лютняю спеўнай.

Ды так надрыўна, так пагана
 Бы ты, калі прыходжу п'яным,

Нібы памёр я — не іначай,
 Заходзіцца на ложку плачам.
 Пасля — гадзюкаю ў клубочак,
 І знаць мяне тады не хочаш.

Аж раптам — ціш. Чуваць і муху,
 Што заляцела на змяркані.
 О, як прыемна цешыць вуха,
 Яго, каханая, маўчанне.

***

Гараць агні. Смуга заслала бераг
 Ракі. Смуга — на сэрцы і ў вацах.
 Іду без мэты я, адзін, наперад,
 Губляецца ў сівым тумане шлях.

З якога мне не выбрацца ніколі
 І смутку мне не пералпыць раку.
 Пад'ёмны кран, бязрукі сімвал Волі —
 Хістаецца на ветры скразняку.

У бераг хвалі плешчуць палахліва.
 На грэбнях ні праменьчыка, ані.
 Туман халодны сцэлеца на нівы...
 Гараць агні, бязлікія агні.

***

Я — паганец. Не срэбру і золату бляску —
 Кветкам у лузе маюся, траве і расе.
 Перуну і Ярыле з бабулінай казкі,
 Што грывотнаю пугай аблосі пасе.

Я — паганец. З магутнага дуба
 скульптуру
 Высек Зніча, цяпер пакланяюся ёй.
 Што мне храм той зямны,
 з яго веліччу хмурай?
 Прыгнятае мяне ён раскошай свайй.

Лада ценом лагоды і смутку акрыла,
 Каб любоўю мой кожны агучыўся крок,
 І дала мне яна чудадейную сілу.
 Я — паганец, спагрэвіч вятроў і аблок.

Ён спявае і танчыць, ды так адмыслова,
 Што бы згустачак мёду — кажнюткае
 слова.
 А на ўзбочыне песні, і стогны, і крыкі,
 Дзе натопі вар'ячэе ад радасці дзікай.
 Людзі цягнуць далоні, гатовыя пляскаць...

Тут знікае мяжа паміж явай і казкай.
 Па краіне маёй блазен з лютняй ступае,
 Сам сляпы, ды відушчым сябе ўяўляе,
 Бо пабачыць не здатны брыдоты наўкола:
 Што народ танчыць голы, і сам танчыць
 — голы!

Халадзільнік

Не спіцца... Трэцюю гадзіну
 Раве, скавыча халадзільнік

Памаранчавая лямпа

Васіль КУЗАН

***

Паэты сыходзяць часта,
Часцей, як не паэты.
Іх душы ляцяць у неба,
Іх рукі, як тыя крылы, —
Заўжды патрабуюць лёту.

Паэты згасаюць проста,
Як лісце ляціць з бярозы.
У свеце — халодная восень,
Апошняя, як самотнасць, —
Сястра і каханка паэта.

Паэты згараюць зранку
Без пляшкі, што на пахмелле,
Без мроі, якую патрэбна
Чакаць і шукаць яму зноўку,
Як чарговую дзеўку.

Паэты сціхаюць хутка —
Няма калі жыць ім у прозе,
Бо вечна — нападдарозе,
Бо Муза стаіць на парозе
Са словам, было што першым.

Паэты знікаюць рана,
Іх трэба любіць учора,
Бо сёння й на вечныя векі
Ім недасяжны будучы
Ні кветкі, ні пацалункі.

Паэты ўміраюць вечна,
Бо вечна шукаюць смерці,
Бо здаўна на Шляху Млечным
Паводзяць сябе бяспечна,
А быць сёння трэба іншым.

Паэты нясуць на плаху
Лебядзіныя спеы свае,
І восені ўжо не стае,
Каб радасці лёсу піць...
Паэты не ўмеюць жыць.

***

Калі ад верша адкінуць рыфму,
Што ж застаецца?..
На слова
Ўпадзе патройная насалода
І будзе гучаць, гарэць і грэць
Прысутнасць духа.

Калі ад верша адкінуць слова, —
Яго чулінасць, памкненні, мроі
Рассыплюць зерне на ўсім сусвеце
І прарастуць усе да праўды,
Як віртуальныя радкі пакутаў.

Калі ад верша адкінуць голас,
Не зможа ён захаваць задуму.
Счаўрэе цалкам,
Апусціць крылы
І будзе пешкі ісці да храму
Паўз тых, хто край паланіць наш хоча, —
Каб засталася адна свабода.

***

Доўгая нітка дарогі
За голкай жаданняў бяжыць
І, нітуючы сэрца,
Знікае за мроямі згадак.

Кожны паварот долі —
Як серп у руцэ калгасніцы,
Якая б'е рабочага
Па молаце.

А кожны камень на той дарозе —
Як вузел на нітцы,
Што праходзіць скрозь грудзі.

І кожным вузлікам
Стукае
Па высакавольтных венах,
Аголеных рэбрах,
Павуцінні нерваў.

Нітка дарогі жыцця
Не рвецца ніколі.
Проста не ўсе вузельчыкі долі
Могуць прайсці
Скрозь сэрца,
Не заблытаўшыся ў ім.

***

Яна мяне запаланяла доўга —
Бы прорва, бездань, вір, вадаварт.
І сны, і думкі да яе сплывалі,
А цела не хацела. Ды ўсё ж
Ці можа цела зберагчы абдоймы?
Як у гадзінніку пясок,
Са сферы неба выцек я
У сферу быту,
Пусціў карэнне,
Прывязаў
Да сябе зямлю —
Планету пацалункаў і праблем.
Я стаў зямным, а ў сферы неба
Няма цяпер
Ніякіх «я».

***

Sine ira studio!

Доля пугай звiнiць,
Некаторым — у спіну страляе
Плiстыкавымі кулямі,
Якiя могуць выявiцца...
Залатымі.

Ды ці не ўсё адно:
Золата ці свiнец
Пакуты твае пiльнуюць
І ствараюць малiтву.

Кожная малiтва — каласок.
Складаючы iх адзiн да аднаго,
Ты можаш звязаць цэлы сноп,
Якi дасць табе магчымасць
Спадзявацца на хлеб душы...

І ты можаш, прынамсі,
Памерці спакойна.

***

Памаранчавая лямпа і стары гадзіннік.
Адбівае восем, прэзентуе пяць.
Крутнеш цыферблатам —
Гойдаецца стрэлка...
Гадзіны-сняжынкi — у бездань ляцяць.
Захочаш — і вечар, жадаеш — і ранак.
Дзіцячыя мары і песні ўначы...
Прывыкшы да свету, звыкаеш да здрады,
Чарсвецеш душою, мяняеш ключы.
Крутнеш цыферблатам...
Згадаеш, заплачаш,
Як плакаў у восем, як плакаў у пяць.
Гульня тая, можа, — бальзам

для дарослых,
А можа... Разбіць і зламаць яе! Хай,
Няхай не лякуе, няхай не трывожыць...
Навошта рухавасць? Настала пара?
Заплакаць ужо аніколі не зможаш,
Бо мроі заснулі й на сэрцы гары.
Найлепш захаваць іх!

Далей іх ад лямпы.
Гады хай павольна ў прадонне ляцяць.
Дзіцячы гадзіннік хай спіць у шуфлядзе —
Паказвае восем, паказвае пяць.

***

Цянёты слоў засмоктваюць мяне.
І боўтаюся, каб не патануў я
У акіяне зместу ды імён.
Карэнне ног вьцягваю з бетону —
У клей нябёсаў крыламі прыліп.

Я ў песні толькі літара-ўспалох.

А слоў бязмежка, што мяне
прысвойваюць,
Бяруць між собку, ставяць у канец
Ці пачынаюць страсна біяграфіі
Свае з мяне. З майго сутва,
Што толькі літара,
Што толькі свет
І слова.

Я толькі літара ў цянётах слоў.
Я толькі літара адзіная — у слове.

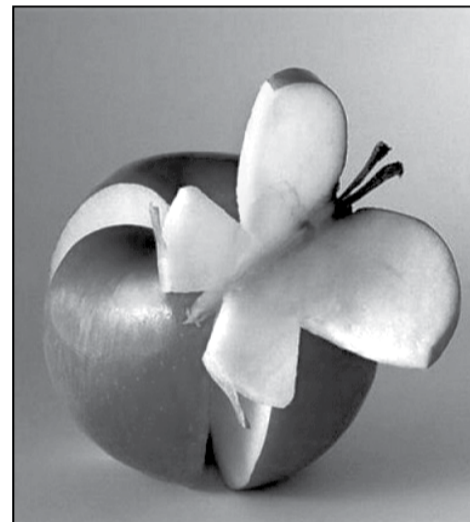
***

Хачу цябе
Абдымаць рукамі жадання,
Багаццем зменлівага слова
Тварыць салодкае цяпло.

Я хачу цябе
Цалаваць вуснамі пажару,
Каб лёд твайго сэрца растаў,
Каб крыга не збіла мяне.

Я хачу цябе
Губляць пасекундна да смерці,
Бо вернасць і вечнасць — не сёстры,
Бо кажуць: каханне — палон.

Я хачу цябе
Выгнаць, быццам з клеткі птушку,
Бо знаю, што вернецца зноўку.
Тая клетка трымае мяне.

***

Твая ўсмешка пусціла карэнне
Ў маім сэрцы.
Яна вырасла і запоўніла грудзі і мары,
І сусвет думак.
Я нібы застаўся сабой, але
Маімі вуснамі гаворыш ты,
Маімі вачыма смяешся ты...
Я не магу ні заплакаць,
Ні схавацца ад сябе,
Бо на кожнай сцяжыне маёй душы
стаіш ты.

Карэнне тваёй усмешкі
Высмактала сокi майго «я»
І ператварыла мяне ў парожню пісанку,
У паветраны шарык, у мыльную бурбалку,
Што напоўнена чужым паветрам
Ды йграе чужымі колерамі,
Якая нібыта ёсць — і якое быццам няма.
Твая ўсмешка прарасла скрозь мяне.
Яна стала навагодняй ялінкаю,
Якую ўпрыгожваюць цацкі маіх надзей.
Яна стала вожыкам, які нясе
на сваіх голках

Яблыка майго сэрца.

***

Цяжка
Прызнацца ў каханні,
Калі напраўду кахаеш.
Калі радуешся пры сустрэчы,
Сумуеш у разлуцы,
Трымаеш ад дотыку
І згараеш у пацалунку...
Ды яшчэ цяжэй
Сказаць жонцы

Праз дзесяць гадоў
Супольнага жыцця:
Я цябе кахаю.
Як тады...

***

А калі настане восень
І калі даспеюць слёзы,
Я, нібыта ліст кляновы,
Упаду табе да ног.
Аж заплача неба сінню,
На маю сіваю голаў
Вывьле цвёрда і няспынна
Дзевяноста дзён дажджу.
Мокра, халодна, няпэўна
Пройдзеш ты і не пабачыш,
І на сэрца не наступіш —
Проста пройдзеш так — і ўсё.
Згасне золата прыроды...
Застануся я ляжаць,
Пакуль родныя мне людзі
Не наступяць на душу.

***

Два кавалачкі магніту,
Прагнуць аднасці,
З вялікім паскарэннем
Ляцяць насустрач
Адзін аднаму
І змятаюць з дарогі
Усё,
Што не дае ім
Аб'яднацца.
Мыз табой
Як тыя магніты,
Толькі сёння
Хтось вышні
Павярнуў нас
Адно да аднаго
Бакамі,
Якія
Адштурхоўваюцца.

***

Мой цень баіцца святла.
Цвікі промняў
Прагнуць прыбіць яго да зямлі.
А ён сціскаецца,
Скручваецца,
Пакрываецца халодным потам
Ці расою...
І маўчыць.
Ён трыміць і бялее,
Становіцца меншым
І меншым...
Аж пакуль не знікае зусім.
Мой цень баіцца святла —
Як і твая
Душа.

***

Спачатку я шукаў цябе.
Потым шукаў іншых.
Затым — зноўку цябе.

Цяпер я шукаю зацішку
ў тваіх абдымках,
Спакою ў тваіх вачах,
Упэўненасці ў тваіх марах.

Магчыма,
Я не знайшоў бы цябе,
Калі б не шукаў іншых,
І не знайшоў бы сябе,
Каб не ты.

Ты была Храмам, а я — сцэжкаю,
Ты была гарой, а я — Магаметам,
Ты была Маткай,
А я — блудным сынам.

Ты была і будзеш
У маім сэрцы,
У маіх вэршах,
Бо я і сёння
Шукаю цябе.

Пераклаў з украінскай А. А.

«Дзве душы» і беларускі дзэн

Памятаю апошнія паказы спектакля Мікалая Пінігіна «Тутэйшыя» паводле твора Янкі Купалы. Кожная рэпліка і жэст здзіўлялі сваёй дакладнасцю, адгукаліся, разумеліся. Менавіта ў Купалаўскім тэатры ўпершыню прагучала для мяне тэма дваістасці беларускай душы...

вось, тая ж сцэна, той жа рэжысёр — прэм'ера спектакля «Дзве душы» паводле аднайменнай незавершанай аповесці Максіма Гарэцкага. Водгулле «Тутэйшых» немагчыма не заўважыць і ў новай працы.

«Дзве душы» Максіма Гарэцкага — твор глыбінны, шматплавны, мудры, неадназначны, у які «далі нырца» стваральнікі яго сцэнічнай версіі, што рызыкнудлі надаць філасофскай аповесці тэатральны фармат. Ідэя пастаноўкі, якую можна назваць эксперыментальнай, належыць рэжысёру Мікалаю Пінігіну. Да таго часу твор Гарэцкага ніколі не меў тэатральнага ўвасаблення.

Аўтарам інсцэніроўкі аповесці Максіму Клімковічу і Уладзіславу Ахроменку, відаць, было няпроста знайсці адпаведную форму для сцэнічнага прачытання. Жанр спектакля — «сцэны», куды ўвайшлі трыццаць два фрагменты-эпізоды твора, дапоўненыя ўрыўкамі з іншых тэкстаў беларускага класіка, у якіх можна было храналагічна і фрагментарна на тле карціны падзеяў беларускай гісторыі прасачыць жыццёвыя дамінанты галоўных герояў. «На фоне знакавых гістарычных падзеяў у часе пасля Першай сусветнай вайны пераплятаюцца лёсы розных людзей, якія апынуліся ў гушчы рэвалюцыйнай «куламысы» — падмененыя удзяцінстве панскага і сялянскага сыноў, палітычных прайдзісветаў, закаханых дзяўчат, адраджэнцаў.

Дзве душы — гісторыя ўнутранай супярэчнасці беларускага інтэлігента Ігнася Абдзіраловіча, які здольны рэфлексіваваць над часам і сабой у складаным свеце, шукаць «яснасць у паглядах на спрадвечна няяснае», што непазбежна робіць яго староннім і безабаронным у сваім асяроддзі, — гаворыцца ў анатацыі.

Сцэна аформленая ў выглядзе старага фотаальбому ў эпоху чорна-белай фатаграфіі. У часе дзеі таксама падаецца кіна-

фотахроніка з архіваў пляменніка аўтара — знанага акадэміка Радзіма Гарэцкага. Змена месца дзеяння адбываецца практычна імгненна, дзякуючы мабільным дэкарацыям Барыса Герлавана. Цешыць, што і беларускага глядача пачынаюць паступова частаваць і відэакантэнтам (Сяргей Тарасюк) — па прыкладзе нашых усходніх і заходніх суседзяў, якія ўжо даўно ствараюць неверагодныя эфекты дзякуючы новым тэхналогіям. У спектаклі ж Пінігіна асноўны эфект — гэта кроў, што залівае экран — чырвоным па белым. І ёй пралівацца неаднойчы...

Гісторыя вядзецца вакол падмены двух немаўлят (шляхецкага і сялянскага) маці-карміцелькай. Па іроніі лёсу сялянскі хлопчык Ігнась становіцца панам, атрымлівае адпаведнае выхаванне і адукацыю. А сыну заможных шляхцюкоў наканавана быць сялянскім хлопцам Васілём. На злome часоў, у віры рэвалюцый ды войнаў гадуецца і сталее малады шляхціч Абдзіраловіч, які мае ў літаральным і ў метафізічным сэнсе дзве душы — і ўсё не абярэ (прыныцкова не хоча абіраць!), на чым жа баку быць?

Для каго гэты спектакль? Мяркую, тыя, каго адносяць да «свядомых» у беларускім грамадстве, сыходзяць са спектаклю з адчуваннем уласнай расстралянасці (разам з героямі напрыканцы), бо перараслі ўжо выбар душы і даўно вызначыліся, а вынік з таго — зноў пошукі. Тыя ж, хто не чытаў «Дзве душы», будуць адчуваць няўцямнасць, расчараванасць ды нежаданне (не сто гадоў таму, не цяпер) далучыцца да «адраджэнцаў», паказаных у спектаклі — несамадастатковымі, кволымі, нервова-інфантальнымі, якія, па сваёй сутнасці, нерашучыя, бязлівыя і папросту не самыя прыемныя людзі, хаця, магчыма, і робяць важную справу. Але, як кажуць, не важна, дзе, — важна, у якой кампаніі. І кампанія тут — зусім не заманлівая.

Магчыма, спектакль створаны для тых, хто яшчэ не стаміўся разважаць над зачараваным колам беларускай гісторыі і ментальнасці — мы зноў і зноў робім адныя і тыя ж памылкі. Мы, беларусы, не змяняемся. Для моладзі гэта дужа далёка, для старэйшых — дужа сумна: шукаць прычыны паразы беларускага адраджэння наноў і наноў.

На спектакль схадзіць адназначна варта. Хаця б таму, што: Гарэцкі, Пінігін, па-беларуску, знакавы твор. Каб чарговы раз пабачыць, як жа безвыходна і вынішчальна быць як па адзін, так і па іншы полюс (з гледзішча філосафа), і так не знайсці адказ — як усё ж варта рабіць, каб яго знайсці. З іншага боку, тут ёсць на што абуралца, а пры жаданні і крыўдзіцца. І РПЦ — за паказ святара, які прысабачвае каштоўны пацір. І камуністам — за вобраз Гаршчкі. Па сутнасці, усе героі пададзеныя крыху карыктаруна. Бадай, за выключэннем Маланкі (Алены Сідаравай), якая адчуваецца непадробна трагічнай. І кожны разумее, што не можа спачуваць «свайму».

З іншага боку, калі паспрабаваць адысці ад адназначнага ўспрыняцця (бачання з-за на-

шага боку барыкадаў і плоту) і чаканняў (любых зачараванні вядуць да расчараванняў), то можна ўбачыць, што герой Ігнася Абдзіраловіча (Раман Падаляка) — будыст, ён, як пам'ятаем яшчэ з філасофскага эсэ «Адвечным шляхам» — за «ляючасць формаў», быццё між тымі і гэтымі, між Захадам і Усходам, праваслаўем і каталіцызмам, ён маўклівы сузіральнік, чакальнік, які не столькі змагаецца з адраджэнцамі, колькі папросту ім крыху болей спачувае. Ён рэфлексуе, аглядае, не абірае нікога, бо ўсе яму — чужыя, і

З тэатра выходзіш з пачуццём не тое што раздвоеным, а разгубленым: усе мы падмененыя, не з той калыскі, з дзвюх калысак

ён нікому дарэшты не свой, не аднадумец.

Абдзіраловіч у творы — даследнік анатоміі беларускай душы. Відаць, вельмі няпроста іграць пабочнага глядзельніка і ціхага думальніка вонкі, таму пражываецца персанаж перадусім унутры выканаўцам Падалякам, ён іграе нюансы, якія не заўжды магчыма заўважыць на тле апошняй дзеі. У Гарэцкага — гіне Гаршчок. У Пінігіна — па добрай беларускай традыцыі

— усе. Хаця тут акурат можна было знішчыць толькі аднаго — таго, да каго суперажыванне. Такім фіналам рэжысёр і раўняе ўсіх. І выказвае свае сімпатыі — каму даць шанец: нікому. А калі ўдумацца: пакуль мы будзем паўтараць нашыя памылкі — у нас не з'явіцца шанец змяніць будучыню, і беларуская нацыянальная ідэя будзе наноў і наноў паўтарацца, трапляючы ў млын беларускага Вечнага Вяртання, як сто гадоў да нас, так і сто гадоў пасля.

Няўцямнасць — як беларуская адметнасць, а не як адсутнасць адметнасці. Беларускі дзэн — як шлях да разумення. Так можна ахарактарызаваць формулу, якая прыйшла па праглядзе спектакля.

Кавалкі твора змацаваныя швамі-фатаграфаваннямі. Няма драматургіі эмоцыі. Ёсць яскравы запамінальны фінал. І ёсць эмацыійныя сполахі, раскіданыя па палатне п'есы — і ў тым вялікая заслуга акцёраў. Зорка спектакля Алена Сідарава. Кожная сцэна з ёй прабірае да дрыжыкаў. Выдатныя Аляксандр Падабед і Георгій Маляўскі. Аляксандр Малчанаў у ролі Рускага Салдата і перадусім у масавых сцэнах запамніўся глядачам ці то імправізаванасцю, ці то падкрэслена нечаканай іранічнай вобразнасцю (што крыху адсылае да найлепшых часоў Віктара Манаева і зноў «Тутэйшых», нават сваёй лексікай і маўленнем). Падалося, што ўнутры пінігінскай пастаноўкі

ён грае свой асобны ўнутраны, прыдуманы ім спектакль. З роляю гнуса-Гарэшкі дасканала справіўся Ігар Сігоў.

Адной з наймацнейшых сцэнаў магла б стаць перамяжвальная малітва двух хлопчыкаў — Васіля і Ігнася, адзін з якіх праваслаўны, а другі — каталік. Шкада, што тэкст малітвы «Ойча наш» і сама размова зусім не развучаныя з дзецьмі і гучаць як «чарнавік», як і сама непрапрацаваная бойка між імі апасля. Пытанне гэтае не да дзяцей, а да пастаноўшчыка. Бо так і накатвае аддацца моманту, але не атрымліваецца праз выпаданне з мастацкай прасторы праз недапрацоўкі. Шкада, бо звычайна дзеці на сцэне — гэта збольшага выйгрышна.

Адметна, што ў спектаклі толькі тры жаночыя ролі. Між тым інтымнасць і эротыка ў творы мінімізаваныя. Толькі сцэна з самалашчаннем Ірыны (Марта Голубева) пры люстэрку зацягнутая і не ўтрымлівае відавочных неабходных метафараў. Увогуле, не зусім зразумела, навошта гэты эпізод...

Лірычны герой Гарэцкага — апавядальнік, Письменнік, у робе (Аляксандр Паўлаў), магчыма, крыху і падобны да аўтара, але дужа ружовашчочкі і «здоровы» для вязня НКВД, ды і прамаўляе крыху дзіўна — па-ментарску.

...Зала была поўная, аншлаг. Публіка стоячы пляскала, але, на жаль, гэта не ёсць паказнік поспеху для нашых тэатраў. Бо практычна ўсе спектаклі яна сустракае менавіта так.

Самае цікавае, што ніхто з герояў спектакля не выклікаў суперажывання (хіба апроч герарні Алены Сідаравай), нават сімпатыі (хіба што фрагментарна герой Алеся Малчанава), і галоўнае — ідэнтыфікацыі з ім. З тэатра выходзіш з пачуццём не тое што раздвоеным, а разгубленым: усе мы падмененыя, не з той калыскі, з дзвюх калысак. Мо ў прыняцці абедзвюх (і вострага відэльца гербай шляхты, і драўлянай лыжкі простага селяніна) — і ёсць адкрыццё. Але хто яго зробіць?

Валерына Кустава, «Белсат»

Не стала Фазіля Іскандэра

Класік савецкай літаратуры другой паловы XX стагоддзя Фазіль Іскандэр памёр у Маскве на 88-м годзе жыцця пасля працяглай хваробы.

Іскандэр нарадзіўся 6 сакавіка 1929 года ў горадзе Сухумі. У 1954 годзе скончыў Літаратурны інстытут імя Горкага. Першая кніга яго вершаў «Горныя сцежкі» выйшла ў 1957 годзе, у канцы 1950-х гадоў ён пачаў друкавацца ў часопісе «Юность».

Знакамітым Ф. Іскандэра зрабіла сатырычная апавесць «Созвездие Козлотура», апублікаваная ў часопісе «Новый мир» у 1966 годзе. У 1989-м па апавесці быў зняты аднайменны фільм.

Асаблівае месца ў творчасці Ф.Іскандэра займае цыкл твораў пад агульнай назвай «Сандро из Чегема».

Фазіль Іскандэр быў узнагароджаны ордэнамі «За заслуги перед Айчынай» II, III, IV ступеняў, з'яўляўся лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР і Дзяржаўнай прэміі Расійскай Федэрацыі, прэміі «Трыумф».

6 схем сусветнай літаратуры

Навукоўцы з «Computational Story Lab» універсітэта Вермонта высветлілі, што ўсе літаратурныя творы пабудаваны на «чаргаванні палюсоў эмацыйнай афарбоўкі».

У сваім даследаванні яны вылучылі шэсць базавых крывых, якія ілюструюць папулярныя паслядоўнасці «ўзлётаў» і «падзенняў».

У аснову свайго аналізу навукоўцы паклалі наступную ідэю: кожнае слова можна ахарактарызаваць становачай ці адмоўнай эмацыйнай думкай. Яны выкарыстоўвалі алгарытм «Hedonometer», у якім гэтая эмацыйная нагрузка выяўленая ў лікавым значэнні. Алгарытм дзеліць тэкст на ўрэнкі з 10000 слоў і вылічвае сярэдняю эмацыйную валантнасць. Такім чынам яны прааналізавалі 1737 тэкстаў з электроннай бібліятэкі праекта «Гутэнберг».

«Мы знайшлі набор з шасці асноўных крывых, на аснове якіх будуецца больш складаная нарацыя», — заяўляюць навукоўцы. Вядома, многія творы маюць адметную пабудову, але ў цэлым асноўныя эмацыйныя крывыя выглядаюць так:

«3 гразі ў князі» (узлёт): «Аліса ў краіне цудаў» Льюіса Кэрала;

«Трагедыя» (падзенне): «Рамэа і Джульета» Уільяма Шэкспіра;

«Чалавек у яме» (падзенне-ўзлёт): «Чараўнік краіны Оз» Фрэнка Баўма;

«Ікар» (узлёт-падзенне): «Рымскі Экспрэс» Артура Грыфітса;

«Папялушка» (узлёт-падзенне-ўзлёт): «Калядная песня» Чарльза Дыкенса;

«Эдып» (падзенне-ўзлёт-падзенне): «Герой нашага часу» Міхаіла Лермантава.

Напрыклад, эмацыйныя крывыя ўсіх кніг пра Гары Потэра будуецца па аднолькавай схеме «з гразі ў князі» («забіць дракона»), хоць эмацыйная афарбоўка змяняецца ад сцэны да сцэны.

Назвы крывых аўтары ўзялі з папярэдніх даследаванняў, прысвечаных асноўным сюжэтам сусветнай літаратуры. Многія літаратурнаўцы выказваліся аб трох, сямі, васьмі і трыццаці дзвюх базавых сюжэтных схемах, якім распавядаюць усе гісторыі, якія існуюць. Курт Ванегут, напрыклад, вылучыў восем сюжэтаў. Часткова Ванегут прадставіў сваю тэорыю ў кнізе «Чалавек без краіны», дадаўшы туды некалькі графікаў, на якіх вертыкальная лінія азначала рух героя ад «падзення» да «ўзлёту», а гарызантальная — ад пачатку да канца гісторыі. Пры гэтым навукоўцы адзначаюць, што эмацыйныя дугі могуць не супадаць з кампазіцыяй і сюжэтам твора. «Эмацыйная дуга апаведу не дае нам прамой інфармацыі пра сюжэт або чаканае значэнне гісторыі, а хутчэй выступае як частка апісання», — сцвярджаюць яны.

Паводле аўтараў, вынікі даследавання могуць падацца цікавымі не толькі літаратурнаўцам, але і распрацоўнікам праграм для напісання тэкстаў. Напрыклад, калі меркаваць па колькасці загрузак на сайце «Бібліятэкі Гутэнберга», то чытачам больш падабаюцца гісторыі, у якіх шматкроць змяняецца эмацыйны полюс і заканчваецца «падзеннем».

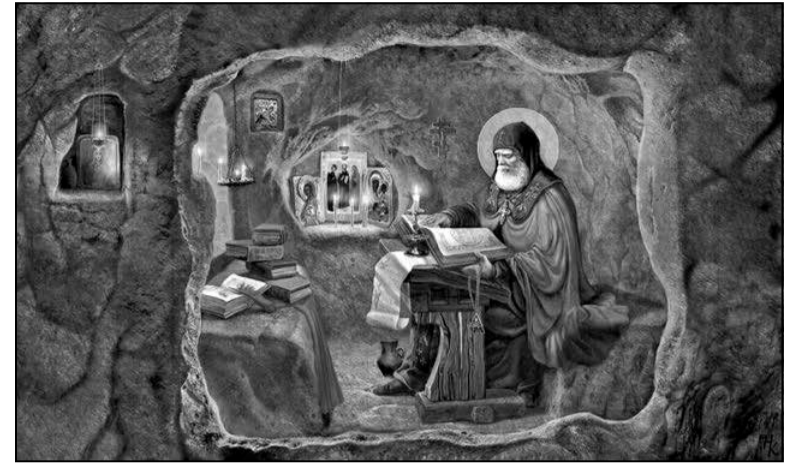
Пісьменнік Іван Вышыньскі далучаны да ліку святых

Іван Вышыньскі — заходнерускі праваслаўны манах, уплывовы духоўны пісьменнік, публіцыст і палеміст.

Ён нарадзіўся ў сярэдзіне XVI ст. у мястэчку Судовая Вішня на Львоўшчыне (у творах называў сябе «Ян мніх з Вішні», «вандроўнік прапаноў Вышэнскі», «3 Вішні»). Дакладная дата яго нараджэння невядомая, аднак даследчыкі называюць перыяд паміж 1533–1550 гадамі. Іван паходзіў з мясцовага шляхецкага роду Вышыньскіх.

Украінская Праваслаўная Царква 20 ліпеня на пасяджэнні Святога Сінода прыняла рашэнне аб далучэнні да ліку святых вядомага ўкраінскага пісьменніка-палеміста, афонскага падзвіжніка.

«Вялебны Ян (Вышыньскі) 40 гадоў падвізаўся на Афоне і вядомы ўсім нам па школьнай праграме як выдатны пісьменнік-апалагет. Такія

пісьменнікі, як Іван Франко, Панцеляймон Куліш, вельмі высока шанавалі яго працы і лічылі яго адным з найвялікшых пісьменнікаў-апалагетаў XVII стагоддзя. Захавалася 16 пасланняў святога Іаана (Вышыньскага), якія ён пісаў з Афона, падтрымліваючы сваіх праваслаўных суайчыннікаў, — распавёў кіраўнік справамi УПЦ мітрапаліт Антоній.

Таксама мітрапаліт Антоній адзначаў, што Іван Вышыньскі

жыў у цяжкі перыяд для праваслаўных, якія ў той час знаходзіліся пад уладай каталіцкай Рэчы Паспалітай.

З твораў Івана Вышыньскага вядомыя «Пасланне да князя Астрожскага і ўсіх праваслаўных», «Пасланне да апошніх адступнікаў ад праваслаўя Кірыла, Іпацыя і Мячэўніка» і інш. Дакладная дата смерці пісьменніка-палеміста не вядомая, але гісторыкі лічаць, што ён памёр паміж 1620–1630 гадамі.

Сусветная прэмія фэнтэзі

Аўтар серыі раманаў «Вядзьмак» фантас Анджэй Сапкоўскі атрымаў Сусветную прэмію фэнтэзі (World Fantasy Award) за «асаблівыя заслугі перад жанрам».

Пісьменніка ўзнагародзіць на Сусветнай канвенцыі фэнтэзі ў Агаё напрыканцы кастрычніка.

Акрамя А. Сапкоўскага, гэтую ўзнагароду атрымаў укладальнік анталогій Дэвід Хартвел.

А. Сапкоўскі стаў першым палякам, які атрымаў гэтую прэстыжную прэмію.

Сусветная прэмія фэнтэзі — штогадовая міжнародная ўзнагарода, заснаваная ў 1975 годзе. Лічыцца адной з самых прэстыжных прэмій у галіне фантастыкі і фэнтэзі.

Аповесць Садама Хусэйна

У Вялікабрытаніі выйдзе аповесць, напісаная зрынутым прэзідэнтам Ірака Садамам Хусэйнам.

Выдавецтва «Nesperus», якое рыхтуе кнігу, апісвае яе як сумесь «Гульні тронаў» і «Картчнага доміка». Гэтая аповесць ужо выдавалася на іншых мовах, у прыватнасці, японскай і турэцкай, пад назвамі «Танец д'ябла» і «Праклётыя, прэч!». Яна апісвае жыццё народа, які жыў каля Еўфрата 1,5 тысячы гадоў таму і быў вымушаны змагацца з іншаземнымі захопнікамі. Англійскі пераклад пакуль не мае назвы, але кнігу плануецца выдаць у снежні 2016 года — у дзясятую гадавіну пакарання смерцю С. Хусэйна.

С. Хусэйна павесілі ў Багдадзе раніцай 30 снежня 2006 года.

Раней іракскі суд прысудзіў яго да смяротнага пакарання за дачыненне да расправы над 148 жыхарамі вёскі эд-Дуджэйль у 1982 годзе, дзе на яго быў здзейснены замах. Назіральнікі і праваабаронцы назвалі суд на С. Хусэйна палітызаваным, а яго пакаранне — відавочным актам помсты. Пакаранне здымалі на відэа, нацыянальнае іракскае тэлебачанне транслявала гэты запіс па ўсіх тэлеканалах.

Пра «Папялушку» братаў Грым

Даследчык творчасці братаў Грым немец Гольгер Эрхардт заявіў, што выявіў асобу апавядальніцы казак «Папялушка» і «Залатая птушка».

Паводле выскоў даследчыка, пісьменнікам гэтыя гісторыі распавяла Элізабэт Шэленберг, небагатая мяшчанка, якая памерла бяздзетнай у галечы ў 1814 годзе ў марбургскім доме састарэлых.

Амаль паўтара стагоддзі для даследчыкаў заставалася загадкай, адкуль браты Грым узялі ідэю для казкі «Папялушка». «Гэтая жанчына была вуснай крыніцай. Менавіта яна перадала ім гэты сюжэт», — сцвярджае Г. Эрхардт. Паводле яго слоў, у той час, на пачатку дзевятнацатага стагоддзя, казкі лічыліся чымсьці нявартым свецкага чалавека, «бабскімі плёткамі». Шэленберг, відавочна, баялася асуджэння за свае апавяданні, таму Вільгельм Грым хітра сцэнараваў аб казцы — паслаў да старой жанчыны сваіх дзяцей...

Даследчык таксама адзначаў, што браты-літаратары ўвялі ў сваёй апрацоўцы гісторыі французскія элементы, а ў казцы апісалі свет па ўзорах тагачаснай Францыі ды Італіі. Саму ж Элізабэт Шэленберг Гольгер Эрхардт назваў «проста ўзорнай казачніцай».

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў The Bookseller, 112.ua, Gildia.pl, Apparat, MediaSapiens, The Guardian, Deutsche Welle, The Telegraph, Associated Press, БелТА і Newsru.ua.